

Διαπιστώσεις και προβληματισμοί σχετικά με «Το νέο πλαίσιο για την προσχολική αγωγή των παιδιών 0-4 στην Ελλάδα» και τις Διατάξεις του Σχέδιου Νόμου για την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς – Πρόγραμμα «Κυψέλη»

Ως μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού του Τμήματος Αγωγής & Φροντίδας στην Πρώμη Παιδική Ηλικία (ΤΑΦΠΠΗ) του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, ενός από τα τρία ομότιπλα πανεπιστημιακά τμήματα της χώρας, τα οποία προετοιμάζουν τις/τους παιδαγωγούς προσχολικής ηλικίας που στελεχώνουν τους παιδικούς σταθμούς καθώς και οποιοδήποτε άλλο πλαίσιο προσχολικής αγωγής και φροντίδας, και τα οποία θέτουν στο επίκεντρο των ερευνητικών και ακαδημαϊκών τους ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων την προσχολική αγωγή στο σύνολό της, θεωρούμε ότι οφείλουμε να αποτυπώσουμε και να θέσουμε στην κρίση όλων των αρμοδίων φορέων που ασχολούνται με τις υπηρεσίες προσχολικής αγωγής στη χώρα ένα σύνολο διαπιστώσεων και προβληματισμών σχετικά με «Το νέο πλαίσιο για την προσχολική αγωγή των παιδιών 0-4 στην Ελλάδα»¹, και κατ' επέκταση, τις «Διατάξεις για την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς – Πρόγραμμα «Κυψέλη»» όπως αυτές περιλαμβάνονται στο σχετικό σχέδιο νόμου για την «Ενίσχυση της κοινωνικής προστασίας»², και τα οποία αναρτήθηκαν στο διαδίκτυο στις 5/7/2021 και 20/08/2021, αντιστοίχως, και στη συνέχεια τέθηκαν σε δημόσια ηλεκτρονική διαβούλευση. Οι προβληματισμοί αυτοί αφορούν τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν, το προσχέδιο του παιδαγωγικού προγράμματος, τη φιλοσοφία που το διέπει και τον οργανωτικό σχεδιασμό που προτείνεται.

Η βασική θετική διαπίστωση είναι ότι η Ελληνική πολιτεία, έστω και με καθυστέρηση δεκαετιών, αναγνωρίζει τη σημασία της προσχολικής αγωγής, και συγκεκριμένα εκείνης που αφορά στα παιδιά που βρίσκονται στο κρίσιμο και ευαίσθητο ηλικιακό φάσμα από τη γέννηση έως τη μετάβασή τους στο νηπιαγωγείο. Η προσχολική αγωγή και εκπαίδευση θα έπρεπε να αποτελεί διαχρονικά ένα κορυφαίο θέμα εκπαιδευτικής, κοινωνικής, αλλά και αναπτυξιακής πολιτικής, όπως συμβαίνει με όλα τα προηγμένα στο χώρο της κοινωνικής και εκπαιδευτικής πολιτικής κράτη στον κόσμο, τα οποία επενδύουν στον πολίτη του αύριο, ως εκ τούτου οφείλουμε να επικροτήσουμε τόσο αυτή όσο και οποιαδήποτε πρωτοβουλία θεσμικού φορέα υποστηρίζει, βελτιώνει, θεραπεύει αδυναμίες και προβλήματα του συγκεκριμένου θεσμού.

Ωστόσο, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οποιαδήποτε τέτοια απόπειρα θα πρέπει να βασίζεται σε κατάλληλα και επαρκώς τεκμηριωμένα δεδομένα με βάση τη σύγχρονη επιστημονική γνώση και τη διερεύνηση της ελληνικής πραγματικότητας. Οφείλει επίσης να λαμβάνει υπόψη της και να αξιοποιεί το υφιστάμενο ερευνητικό

¹ <https://paidi.gov.gr/to-neo-plaisio/>

² <http://www.opengov.gr/minlab/?p=5396>

και μελετητικό έργο που έχει παραχθεί από τα αρμόδια για το θέμα ακαδημαϊκά πανεπιστημιακά τμήματα, εφόσον η ίδια η Ελληνική πολιτεία τα προσδιορίζει και αναγνωρίζει ως τέτοια, υποστηρίζοντας επιπλέον νέες ερευνητικές προσπάθειες, όπου χρειάζονται και κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου να ενισχύσει την υφιστάμενη γνώση, και κατ' αυτό τον τρόπο να γίνουν αρωγοί σε οποιαδήποτε απόπειρα της πολιτείας να βελτιώσει τις συνθήκες της προσχολικής αγωγής. Σε κάθε άλλη περίπτωση υπάρχει μεγάλη πιθανότητα να καταλήξει μια απόπειρα χωρίς ουσιαστικό λειτουργικό αντίκρισμα αφού θα θεωρείται μη κατάλληλο προς τις ανάγκες πρωτίστως των παιδιών αλλά και όλων όσων συμμετέχουν στα πλαίσια της προσχολικής αγωγής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η ακύρωση στην πράξη μιας προηγούμενης πρωτοβουλίας του Υπουργείου Εσωτερικών (2008-09) μεταφοράς ενός παιδαγωγικού προγράμματος άλλης χώρας χωρίς καμία προηγούμενη συνεργασία και επικοινωνία με τους άμεσα εμπλεκόμενους στο χώρο της προσχολικής αγωγής και σχετικής διερεύνησης των ελληνικών συνθηκών³. Διαφαίνεται, με βάση τα όσα αναπτυχθούν στη συνέχεια, ότι δεν αναλύθηκαν επαρκώς ή και καθόλου οι λόγοι που οδήγησαν στην έκβαση της προγενέστερης αυτής απόπειρας, δεδομένου ότι υιοθετούνται οι ίδιες περίπου τακτικές.

Οι σημαντικότερες από τις διαπιστώσεις και προβληματισμούς που αναδεικνύονται από την μελέτη του προτεινόμενου νέου πλαισίου για την προσχολική αγωγή (παιδαγωγικό πρόγραμμα «Κυψέλη» και άλλες προτάσεις) καθώς και τις διατάξεις του σχεδίου νόμου για την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς, συνοψίζονται επιγραμματικά στα ακόλουθα σημεία, τα οποία και αναλύονται στη συνέχεια:

I. Σε θεσμικό - διαδικαστικό επίπεδο

1. Απουσία εμπλοκής του εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού των πανεπιστημιακών Τμημάτων Αγωγής & Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία.
2. Ασαφείς, μη διαφανείς διαδικασίες συγκρότησης της ομάδας έργου για την σύνταξη της πρότασης του νέου πλαισίου.
3. Απουσία συμμετοχής των άμεσα εμπλεκόμενων παιδαγωγών σε θέματα προσχολικής αγωγής και φροντίδας για παιδιά 0-4 ετών.
4. Μη αναγνώριση του υφιστάμενου πλαισίου λειτουργίας των δομών προσχολικής αγωγής έτσι ώστε το προτεινόμενο νέο πλαίσιο λειτουργίας να προσθέσει, ανανεώσει ή τροποποιήσει όπου κρίνεται απαραίτητο και χρήσιμο.
5. Περιορισμένη απόπειρα επίλυσης σημαντικών ζητημάτων στο πεδίο της προσχολικής αγωγής ακόμα και παρά την ανάδειξη τους από την δημοσιογραφική έρευνα του οργανισμού «διαΝΕΟσις».

II. Σε επιστημονικό-ακαδημαϊκό επίπεδο

6. Ομιχλώδεις και ασαφείς χρήσεις του όρου και περιεχομένου της «προσχολικής αγωγής».

---

³ <http://www.ppps.ecd.uoa.gr/programma.pdf>

7. Απουσία συστηματικής επιστημονικής έρευνας του πεδίου για τη λήψη τεκμηριωμένων βάσει κριτηρίων αποφάσεων.
8. Απουσία σχετικής και επίκαιρης επιστημονικής τεκμηρίωσης ή/και ατεκμηρίωτοι ισχυρισμοί ως προς το παιδαγωγικό έργο που συντελείται στους παιδικούς σταθμούς.
9. Επίκληση και αναφορά στην «ποιοτική λειτουργία» ερήμην του ορισμού και των κριτηρίων αποτίμησης της ίδιας της ποιότητας.
10. Απουσία αναφοράς στα ευρωπαϊκά δεδομένα και συστάσεις για τη διασφάλιση της ποιοτικής λειτουργίας της προσχολικής αγωγής.
11. Απουσία οιασδήποτε μέριμνας επαναθεώρησης των κανονισμών που δύνανται να διασφαλίσουν την ποιότητα του πλαισίου της προσχολικής αγωγής.

III. Σε επίπεδο παιδαγωγικού προγράμματος και προσανατολισμού

12. Μη αναγνώριση του παιδαγωγικού έργου που επιτελείται στους παιδικούς σταθμούς.
13. Αναχρονιστική αντίληψη για το παιδαγωγικό πρόγραμμα βρεφών και νηπίων.
14. Απουσία συγκεκριμένων προτάσεων για τη συμμετοχή-συνεργασία των γονέων.
15. Απουσία συγκεκριμένων προτάσεων για τις μεταβάσεις.
16. Reach Up: An early childhood parenting programme - Αναχρονιστικά προγράμματα εκτός ελληνικού πολιτισμικού πλαισίου.
17. Παιδαγωγική φιλοσοφία του πλαισίου «Κυψέλη».
18. Ηχηρή απουσία της «φωνής των παιδιών».
19. Προσδοκώμενα αποτελέσματα και Εσωτερική-Εξωτερική Αξιολόγηση του πλαισίου «Κυψέλη».

IV. Σε οργανωτικό-διοικητικό επίπεδο

20. Απουσία οιασδήποτε αναφοράς σε μια ενιαία προσχολική αγωγή (integrated systems).
21. Ο ασαφής ρόλος των «μεντόρων» και το Εθνικό Συμβούλιο Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης.

V. Σε επίπεδο χρηματοδότησης και οικονομικής βιωσιμότητας:

22. Ομιχλώδης αναφορά σε θέματα διακυβέρνησης και χρηματοδότησης.
23. Αποσιώπηση του τρόπου αντιμετώπισης των κοινωνικών ανισοτήτων.
24. Ασαφείς αναφορές για την κατάρτιση των παιδαγωγών.

Το σύνολο των προαναφερθέντων ζητημάτων, ενώ εκκινούν από την θετική πρόθεση του ενός εκ των αρμόδιων Υφυπουργείων για θέματα προσχολικής αγωγής (Υφ. Κοινωνικών Υποθέσεων) για την επίλυση σημαντικών ζητημάτων που αφορούν τους παιδικούς σταθμούς της χώρας, κινδυνεύει να καταλήξει ανεφάρμοστο σχέδιο

εξαιτίας διαφόρων ασαφειών, απόστασης από την ελληνική πραγματικότητα της προσχολικής αγωγής και των σύγχρονων αναγκών των παιδιών, της διατηρούμενης ασυνέχειας μεταξύ των θεσμών και δομών του φάσματος της προσχολικής αγωγής (γέννηση – έναρξη δημοτικού σχολείου).

Αναλυτικότερα:

I. Σε θεσμικό - διαδικαστικό επίπεδο

1. Απουσία εμπλοκής του εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού των πανεπιστημιακών Τμημάτων Αγωγής & Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία

Ενώ η ολιστική προσέγγιση των θεμάτων που άπτονται του επιστημονικού πεδίου της Προσχολικής Αγωγής, Εκπαίδευσης και Φροντίδας επιβάλλει τη συγκρότηση ομάδων εργασίας από ειδικούς επιστήμονες στο ευρύτερο πεδίο της προσχολικής αγωγής, είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικός ο πλήρης σχεδόν παραγκωνισμός και απουσία οποιασδήποτε σχεδόν συμμετοχής του επιστημονικού εξειδικευμένου ακαδημαϊκού προσωπικού των Τμημάτων Αγωγής & Φροντίδας της Πρώιμης Παιδικής Ηλικίας (ΤΑΦΠΠΗ) στην συγκεκριμένη πρωτοβουλία. Να σημειωθεί ότι το επιστημονικό προσωπικό των τριών Τμημάτων Αγωγής & Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία είναι το καθ' ύλην αρμόδιο για θέματα σχετικά, μεταξύ πολλών άλλων, με την αγωγή και φροντίδα βρεφών και νηπίων, την ψυχολογική ανάπτυξη των παιδιών, τους προσχολικούς θεσμούς, την οργάνωση και διοίκηση των προσχολικών δομών, την ψυχοπαιδαγωγική της προσχολικής ηλικίας, τους εξειδικευμένους τομείς αγωγής (π.χ. αισθητική, κινητική, μουσική, μουσειακή) κ.ά. Αντί λοιπόν της αξιοποίησης ειδικών επιστημόνων που καλύπτουν το σύνολο των αντικειμένων που συνδέονται με το θεσμικό, παιδαγωγικό και λειτουργικό περιεχόμενο της προσχολικής αγωγής στην χώρα, η Ελληνική πολιτεία απαξίωσε τα τρία αρμόδια για το συγκεκριμένο θέμα πανεπιστημιακά τμήματα Αγωγής & Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία και «ανέθεσε» το σημαντικό αυτό έργο εθνικής εμβέλειας σε έναν φορέα που δεν έχει κάποια σχέση με την προσχολική αγωγή της χώρας πλην μιας δημοσιογραφικής έρευνας που διεξήγαγε το 2017, και η οποία αποτυπώνει ορισμένα, ελάχιστα μόνο, από τα προβλήματα της προσχολικής αγωγής της χώρας, και ορισμένων ακόμα δημοσιευμάτων⁴.

Σημειώνεται ότι, κατόπιν σχετικής διαμαρτυρίας των τριών Προέδρων των ΤΑΦΠΠΗ, εξασφαλίστηκε η συμμετοχή μιας εκπροσώπου από το ΤΑΦΠΠΗ του ΠΑΔΑ. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι η συμμετοχή της εν λόγω εκπροσώπου περιορίστηκε σε μόλις τρεις συναντήσεις.

---

⁴ https://www.dianeosis.org/2017/02/prosxoliki_agogi/
<https://www.dianeosis.org/2019/04/paidikoi-stathmoi-ellada/>
<https://www.dianeosis.org/2021/05/prosxoliki-agogi-delfi-forum-2021/>
<https://www.dianeosis.org/2021/06/dianeosis-live-preschool-education/>
<https://www.dianeosis.org/2021/07/prosxoliki/>

Η μη αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης και εμπειρίας στο συγκεκριμένο πεδίο των καθ' ύλη αρμόδιων Τμημάτων Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία των δημοσίων ελληνικών πανεπιστημίων αποτελεί μια προκλητική αλλά και παράδοση πολιτική επιλογή απαξίωσης της δημόσιας τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στο εξειδικευμένο αυτό πεδίο, πόσο μάλλον όταν τα τρία αυτά τμήματα είναι εκ του νόμου υπεύθυνα για την προετοιμασία αλλά και διαρκή κατάρτιση των παιδαγωγών προσχολικής ηλικίας που στελεχώνουν τους παιδικούς σταθμούς, δημόσιους και ιδιωτικούς, της χώρας.

Διερωτώμεθα εάν υπάρχει περίπτωση άλλου θεσμικού φορέα (π.χ. Υπουργείο Παιδείας) που θα επιχειρούσε να συγκροτήσει επιτροπή για την προετοιμασία ενός εξειδικευμένου γνωστικού αντικείμενου (π.χ. των αναλυτικών προγραμμάτων του σχολείου) χωρίς τη συνδρομή του κατά τεκμήριο εξειδικευμένου επιστημονικού προσωπικού, που αποτελούν μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού των πανεπιστημιακών και ερευνητικών ιδρυμάτων της χώρας που εξειδικεύονται στο εκάστοτε ειδικό πεδίο (π.χ. παιδαγωγικά τμήματα).

2. Ασαφείς, μη διαφανείς διαδικασίες συγκρότησης της ομάδας έργου για τη σύνταξη της πρότασης του νέου πλαισίου

Η επιλογή των 12 μελών της ομάδας έργου και του Οργανισμού Έρευνας και Ανάλυσης «ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ»⁵, που ανέλαβε και την διαδικτυακή επικοινωνιακή υποστήριξη και παρουσίαση, εγείρει θέματα σχετικά με τη συνάφεια τους με τον χώρο των παιδικών σταθμών της χώρας ενώ είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η απουσία ειδικών επιστημόνων σε θέματα διαμόρφωσης παιδαγωγικών προγραμμάτων για παιδιά έως 4 ετών, εφόσον το συγκεκριμένο έργο βρίσκεται στον πυρήνα του εγχειρήματος. Έτσι, είναι ηχηρή η απουσία ειδικών επιστημόνων σε θέματα αγωγής και φροντίδας βρεφών και νηπίων, ενώ είναι χαρακτηριστικό ότι στις ειδικότητες που συγκροτούν τη μονάδα έργου έχουν ισχυρή παρουσία ειδικότητες «θεραπείας» (ψυχοθεραπεύτρια, εργοθεραπεύτρια, λογοθεραπεύτρια) στοιχείο που παραπέμπει στη φιλοσοφία του ιατρικού παραδείγματος του μεσοπολέμου, το οποίο για τις ανεπτυγμένες χώρες θεωρείται ξεπερασμένο ή ότι το νέο πλαίσιο προορίζεται για προσχολικές μονάδες παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Όπως συμβαίνει σε ανάλογες περιπτώσεις (π.χ. για την διαμόρφωση προγραμμάτων σπουδών του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων) ακολουθείται η διαδικασία προκήρυξης και πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος ώστε να ανατεθεί το έργο, κατόπιν σχετικής αξιολόγησης, στους πλέον κατάλληλους κάθε φορά ειδικούς επιστήμονες. Αντί αυτού, παρακάμφθηκε κάθε σχετική διαδικασία πρόσκλησης εκδήλωσης ενδιαφέροντος που θα οδηγούσε σε μια διαφανή διαδικασία και στη βάση συγκεκριμένων επιστημονικών κριτηρίων συγκρότηση της ομάδας έργου. Αντιθέτως, διαμορφώθηκε μια Ομάδα Έργου χωρίς ποτέ να έχει ανακοινωθεί ο

---

⁵ <https://www.dianeosis.org/2021/07/prosxoliki>

τρόπος επιλογής των μελών της, ενώ παραμένει άγνωστη η σχέση τους με τον ρόλο και τη λειτουργία των παιδικών σταθμών της χώρας καθώς και την αγωγή και φροντίδα βρεφών και νηπίων, εφόσον αυτόν τον χώρο αφορά το εν λόγω πλαίσιο.

3. Απουσία συμμετοχής των άμεσα εμπλεκόμενων παιδαγωγών σε θέματα προσχολικής αγωγής και φροντίδας για παιδιά 0-4 ετών.

Συμπληρωματικά του προηγούμενου σημείου θα πρέπει να επισημανθεί ότι στην εν λόγω επιτροπή, η οποία αποτελείται από 12 μέλη, συμμετέχει μία μόνον «βρεφονηπιοκόμος»¹. Η συγκεκριμένη διαπίστωση αναδεικνύει ουσιαστικά την απουσία των ίδιων των βασικών συντελεστών της προσχολικής αγωγής στη χώρα μας, δηλαδή τους/τις παιδαγωγούς που θα κληθούν να εφαρμόσουν το προτεινόμενο παιδαγωγικό πλαίσιο με την ονομασία «Κυψέλη».

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, ενώ υποστηρίζεται από τους συντάκτες του νέου πλαισίου ότι μελετήθηκαν προγράμματα άλλων χωρών και μεταξύ των κοινών σημείων που σταχυολόγησαν είναι και η «από κάτω προς τα επάνω αναδιαμόρφωση των προγραμμάτων» (βλ. σελ. 30), η συγκεκριμένη στρατηγική δεν υιοθετήθηκε στο συγκεκριμένο εγχείρημα. Ωστόσο, σύμφωνα με πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ⁶, προκειμένου η εφαρμογή της εκπαιδευτικής πολιτικής να είναι αποτελεσματική θα πρέπει ανάμεσα σε άλλα να χαρακτηρίζεται από: έξυπνο σχεδιασμό, χωρίς αποκλεισμούς συμμετοχή όλων των ενδιαφερομένων (στην προκειμένη περίπτωση περιλαμβάνουν τους γονείς, τα παιδιά, τους παιδαγωγούς προσχολικής ηλικίας και όσους εμπλέκονται στην αρχική και συνεχιζόμενη επαγγελματική τους εκπαίδευση και κατάρτιση), ευνοϊκό πλαίσιο και συνεκτική στρατηγική εφαρμογής.

Οι προαναφερθείσες απουσίες, δηλ. οι ειδικοί επιστήμονες στο πεδίο που συνδέονται με τη λειτουργία και τα παιδαγωγικά προγράμματα των παιδικών σταθμών καθώς και οι παιδαγωγοί προσχολικής ηλικίας που θα εφαρμόσουν το πρόγραμμα, διαμορφώνουν ένα πλαίσιο προσχολικής αγωγής που έγινε ερήμην των φορέων και των μελών που δραστηριοποιούνται και συμμετέχουν στα πλαίσια προσχολικής αγωγής της χώρας.

4. Μη αναγνώριση του υφιστάμενου πλαισίου λειτουργίας των δομών προσχολικής αγωγής έτσι ώστε το προτεινόμενο νέο πλαίσιο λειτουργίας να προσθέσει, ανανεώσει ή τροποποιήσει όπου κρίνεται απαραίτητο και χρήσιμο.

Η συγκεκριμένη απόπειρα σύνταξης ενός «πλαισίου για την προσχολική αγωγή» φαίνεται πως δεν λαμβάνει υπόψη το υφιστάμενο πλαίσιο λειτουργίας (Κανονισμός λειτουργίας ΠΣ, Παιδαγωγικά προγράμματα που οργανώνονται σε τοπικό επίπεδο, Προσόντα εργαζομένων), έτσι ώστε το προτεινόμενο νέο πλαίσιο λειτουργίας να προσθέσει, ανανεώσει ή τροποποιήσει όπου κρίνεται χρήσιμο, ενώ αρκετοί

---

⁶[https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP\(2017\)11&docLanguage=En](https://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?cote=EDU/WKP(2017)11&docLanguage=En)

ισχυρισμοί που διατυπώνονται στο κείμενο φαίνεται να απηχούν, στην καλύτερη περίπτωση, ατεκμηρίωτες προσωπικές απόψεις που απέχουν της πραγματικότητας, στοιχείο το οποίο αφενός δεν συνάδει με τις αρχές της επιστημονικής δεοντολογίας και έρευνας (πχ «περιορίζονται στη φύλαξη» σελ. 6, «έλλειψη παιδαγωγικής κατεύθυνσης» σελ. 6, «Τα παιδιά στερούνται ουσιαστικά προσχολικής αγωγής» σελ. 7, «Στην Ελλάδα απουσιάζουν οι παιδαγωγικές και εκπαιδευτικές κατευθύνσεις» σελ. 12), αφετέρου αποδεικνύει την έλλειψη επαφής και γνώσης της προσχολικής αγωγής για παιδιά έως 4 ετών στην Ελλάδα.

5. Περιορισμένη απόπειρα επίλυσης σημαντικών ζητημάτων στο πεδίο της προσχολικής αγωγής ακόμα και παρά την ανάδειξη τους από την δημοσιογραφική έρευνα του οργανισμού «διαΝΕΟσις».

Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη δημοσιογραφική έρευνα⁷ εκ μέρους του οργανισμού «διαΝΕΟσις», που αποτελεί πλέον τον συνεργάτη του Υφυπουργείου Κοινωνικών Υποθέσεων, ο οποίος ανέλαβε την εκπόνηση της πρότασης του παιδαγωγικού πλαισίου, κατέληξε σε ορισμένες κρίσιμες διαπιστώσεις και «βήματα που χρειάζεται να γίνουν», όπως ότι:

- *«το τοπίο [της προσχολικής εκπαίδευσης] παραμένει θολό και η ανάπτυξη της προσχολικής αγωγής παραμένει μια αναξιοποίητη ευκαιρία»,*
- *«δομές είναι απαρχαιωμένες»,*
- *υπάρχει «μεγάλη ανάγκη αναβάθμισης του ελληνικού συστήματος προσχολικής αγωγής, και οργανικής του ένταξης στο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας»*

καθώς και σε «μερικά προφανή αυτονόητα βήματα που χρειάζεται να γίνουν», όπως

- *«Να ενοποιηθούν οι δομές παροχής προσχολικής αγωγής σε έναν οργανωτικό φορέα, ο οποίος θα έχει την ευθύνη της λειτουργίας και της αξιολόγησης τόσο των παιδικών σταθμών της χώρας, όσο και των νηπιαγωγείων, όπως γίνεται στις περισσότερες χώρες του κόσμου.*
- *Οι παιδικοί σταθμοί να αποκτήσουν επίσημο εκπαιδευτικό χαρακτήρα, και να συνταχθεί ενιαίο curriculum με συγκεκριμένες εκπαιδευτικές κατευθύνσεις για όλες τις ηλικίες της προσχολικής εκπαίδευσης.*
- *Να εξεταστεί η μείωση του ηλικιακού ορίου της υποχρεωτικής εκπαίδευσης στα 4 ή ακόμα και στα 3 χρόνια. Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να αναπτυχθούν οι απαραίτητες υποδομές φιλοξενίας όσο περισσότερων παιδιών είναι εφικτό, και να σχεδιαστεί η προνοιακή πολιτική που θα εξασφαλίσει ότι όλα τα παιδιά της χώρας -και κυρίως αυτά που προέρχονται από τις πιο φτωχές οικογένειες- θα έχουν πρόσβαση σε ποιοτική προσχολική αγωγή.»*

⁷ https://www.dianeosis.org/2017/02/prosxoliki_agogi/

αποσιωπώνται χαρακτηριστικά όλα σχεδόν τα παραπάνω με εξαίρεση την πρόταση παιδαγωγικού προγράμματος ΜΟΝΟ για τους παιδικούς σταθμούς. Είναι συνεπώς απορίας άξιο, γιατί απουσιάζει οποιαδήποτε αναφορά στην ανάγκη δημιουργίας περισσότερων παιδικών σταθμών και καλύτερων υποδομών, μεγαλύτερης και σταθερότερης άμεσης χρηματοδότησης, διασφάλιση της συνέχειας με την κατάργηση του διχοτομημένου συστήματος της προσχολικής αγωγής που χαρακτηρίζει το ελληνικό σύστημα στο πεδίο αυτό κ.ά.

Και όλα αυτά από τη στιγμή που οι λίγες σχετικές διεθνείς μελέτες και αναφορές, επισημαίνουν εμφαντικά τις συγκεκριμένες ελλείψεις και αδυναμίες, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την έκθεση Eurydice του 2014 με βάση στοιχεία του 2011, **περίπου το 19% των παιδιών κάτω των τριών ετών ήταν εγγεγραμμένα σε επίσημο φορέα φροντίδας τη στιγμή που ο μέσος όρος της Ευρωπαϊκής Ένωσης των 28 βρισκόταν στο 30%**⁸. Ανάλογες παρατηρήσεις καταγράφονται και στην έκθεση της UNICEF όπου διαπιστώνεται ότι στην Ελλάδα «...παρουσιάζονται συγκεκριμένα προβλήματα που σχετίζονται με τη λειτουργία (των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών), όπως η έλλειψη σε προσωπικό, η καταλληλότητα των δομών και του εξοπλισμού, η επιβολή τροφείων, η υπέρβαση της προβλεπόμενης αναλογίας βρεφονηπιοκόμων/παιδαγωγών και παιδιών, κ.λπ. Το μεγαλύτερο, όμως, ευρύτερου χαρακτήρα, πρόβλημα που παρατηρείται, είναι ότι οι υφιστάμενες χαμηλού κόστους δομές (κυρίως δημοτικές) δεν επαρκούν για να καλύψουν τις ανάγκες όλων των παιδιών, με αποτέλεσμα πολλές οικογένειες να αναγκάζονται να στραφούν στους ιδιωτικούς παιδικούς σταθμούς, που σημαίνει επιπρόσθετη οικονομική επιβάρυνση, ή να μην εντάσσουν καθόλου τα παιδιά τους σε κάποια τέτοιου είδους υπηρεσία. Η παροχή δωρεάν υπηρεσιών βρεφονηπιακής φροντίδας μέσω των σχετικών δράσεων του Ε.Σ.Π.Α. τα τελευταία έτη, αν και κρίνεται κρίσιμης σημασίας, δεν επαρκεί για την κάλυψη των αναγκών ολόκληρου του πληθυσμού.»⁹

Για όλα τα παραπάνω ωστόσο δεν υπάρχει καμία συγκεκριμένη πρόταση.

II. Σε επιστημονικό-ακαδημαϊκό επίπεδο

6. Ομιχλώδεις και ασαφείς χρήσεις του όρου και περιεχομένου της «προσχολικής αγωγής»

Οφείλουμε να επισημάνουμε ότι οι αναφορές του επίσημου κειμένου που αναρτήθηκε είναι ομιχλώδεις και ασαφείς ως προς το **θέμα του εύρους της**

⁸ Eurydice Report (2014). *Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe*. Brussels: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. (σελ. 65)

⁹ UNICEF (2014). *Η Κατάσταση των Παιδιών στην Ελλάδα 2014 - Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στα παιδιά*. Αθήνα: UNICEF. <http://www.unicef.gr/uploads/filemanager/PDF/2014/children-in-greece-2014.pdf> [βλ. σελ. 79]

προσχολικής αγωγής στοιχείο που μάλλον αναδεικνύει είτε τη σύγχυση είτε την αδυναμία των μελών της επιτροπής σύνταξης να αναφερθούν ρητά στο πώς προσδιορίζουν την «προσχολική αγωγή» και ταυτόχρονα το φάσμα της προσχολικής ηλικίας στη χώρα. Στο πνεύμα των συντακτών του κειμένου αλλά και των συνεργατών και συνδιαμορφωτών του νέου πλαισίου (διαΝΕΟσις), χωρίς όμως τη σχετική συνέπεια που απαιτείται, ως δομές «προσχολικής αγωγής» εννοούνται οι παιδικοί σταθμοί, ενώ αλλού χρησιμοποιείται ο όρος «προσχολική εκπαίδευση πριν από τα τέσσερα έτη». Ωστόσο, σύμφωνα με διεθνείς οργανισμούς¹⁰ και εισηγήσεις τις Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ο όρος Προσχολική Εκπαίδευση και Φροντίδα αναφέρεται σε όλες τις υπηρεσίες που προσφέρονται σε παιδιά από τη γέννηση έως την εγγραφή τους στο δημοτικό σχολείο, με την προϋπόθεση ότι αυτές οι υπηρεσίες διέπονται από ένα εθνικό κανονιστικό πλαίσιο.

7. Απουσία συστηματικής επιστημονικής έρευνας του πεδίου για τη λήψη τεκμηριωμένων βάσει κριτηρίων αποφάσεων

Είναι πραγματικά άξιο απορίας, από επιστημονικής πλευράς, ότι αυτή η αναγνώριση και απόπειρα σύνταξης ενός «πλαισίου για την προσχολική αγωγή» γίνεται με βάση την επίκληση μιας δημοσιογραφικής έρευνας του 2017, που παρουσιάστηκε στον διαδικτυακό τόπο ενός ιδιωτικού οργανισμού «έρευνας και ανάλυσης» με την επωνυμία «διαΝΕΟσις»¹¹ (ο οποίος τέσσερα χρόνια αργότερα αποτελεί τον βασικό συνεργάτη του Υφυπουργείου Κοινωνικών Υποθέσεων για τη σύνταξη και προβολή του νέου πλαισίου) και ορισμένων ακόμα συμπληρωματικών δημοσιευμάτων¹² και όχι της, έστω και περιορισμένης λόγω απουσίας σχετικής χρηματοδότησης, συστηματικής επιστημονικής έρευνας που καταγράφει τα διαχρονικά σοβαρά ζητήματα της προσχολικής αγωγής ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και η οποία ουδέποτε έχει αξιοποιηθεί, ούτε καν μνημονευθεί, από τις πολιτικές ηγεσίες του τόπου. Κατά συνέπεια, **γεννάται ένας ισχυρός προβληματισμός: αυτός της επιστημονικής τεκμηρίωσης μέσω της ενδελεχούς εγχώριας έρευνας προκειμένου να ληφθούν οι οποιοσδήποτε αποφάσεις, όπως συμβαίνει σε όλες τις χώρες και τα παιδαγωγικά συστήματα που επικαλούνται οι συντάκτες της πρότασης του πλαισίου.** Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό ότι από τον έλεγχο της σχετικής βιβλιογραφίας του προτεινόμενου πλαισίου για την προσχολική αγωγή είναι σχεδόν ανύπαρκτη η αναφορά σε μελέτες που έχουν διεξαχθεί σε ελληνικούς παιδικούς σταθμούς.

Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η απουσία σχετικής έρευνας από την ομάδα έργου προκειμένου να τεκμηριωθούν οι αποφάσεις διαμόρφωσης ενός πλαισίου για την προσχολική αγωγή. Δημιουργούνται εύλογα ερωτήματα σχετικά με τη συστηματική διερεύνηση κρίσιμων παραμέτρων του χώρου, καθώς η πρόταση που κατατέθηκε,

¹⁰ Για παράδειγμα: European Commission, EACEA, Eurydice, Eurostat, WHO,

¹¹ <https://www.dianeosis.org/2021/07/prosxoliki/>

¹² https://www.dianeosis.org/2017/02/prosxoliki_agogi/
<https://www.dianeosis.org/2019/04/paidikoi-stathmoi-ellada/>
<https://www.dianeosis.org/2021/05/prosxoliki-agogi-delfi-forum-2021/>
<https://www.dianeosis.org/2021/06/dianeosis-live-preschool-education/>
<https://www.dianeosis.org/2021/07/prosxoliki/>

όπως φαίνεται, στηρίχθηκε αποκλειστικά στην δημοσιογραφική έρευνα του «Οργανισμού έρευνας και ανάλυσης ΔΙΑΝΕΟΣΙΣ». Συγκεκριμένα: ελήφθη υπόψη η εμπειρία και οι απόψεις των παιδαγωγών της προσχολικής ηλικίας που εργάζονται σε παιδικούς σταθμούς οι οποίες/οποίοι θα κληθούν να εφαρμόσουν το πρόγραμμα; Αξιοποιήθηκε η εμπειρία και οι γνώσεις τους από το πεδίο; Ερωτήθηκαν για το παιδαγωγικό έργο που συντελείται στους παιδικούς σταθμούς; Ερωτήθηκαν για τις ανάγκες τους με βάση τις εμπειρίες και τη γνώση που έχουν αποκτήσει; Εάν πράγματι αυτές και άλλες παράμετροι διερευνήθηκαν, σε ποια έκθεση αποτυπώνεται η σχετική τεκμηρίωση;

Επίσης, σε ποιο βαθμό λαμβάνεται υπόψη το παιδί και οι ανάγκες του στο παρόν (σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Παιδιών), δεδομένου ότι η έμφαση του κειμένου είναι σε σημαντικό βαθμό στην προετοιμασία για το μέλλον, και όχι στο παρόν των παιδιών; Ποιος ο ρόλος του θεσμού της προσχολικής αγωγής σύμφωνα με τους συντάκτες της πρότασης στην σύγχρονη κοινωνία; Τι προσδοκούμε από τις δομές προσχολικής αγωγής; Ποιοι είναι οι στόχοι της προσχολικής αγωγής και ποιος ο ρόλος τους;

8. Απουσία σχετικής και επίκαιρης επιστημονικής τεκμηρίωσης ή/και ατεκμηρίωτοι ισχυρισμοί ως προς το παιδαγωγικό έργο που συντελείται στους παιδικούς σταθμούς

Είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστικό το ακόλουθο απόσπασμα στο κείμενο του «πλαίσιου προσχολικής αγωγής»: «Στην Ελλάδα η προσχολική αγωγή είναι περισσότερο εστιασμένη στη λειτουργική φύλαξη και φροντίδα των παιδιών, παρά στην παιδαγωγική πράξη»¹³. Είναι απορίας άξιον σε ποια επιστημονική ή μη επιστημονική μελέτη βασίζεται ο συγκεκριμένος ισχυρισμός, ο οποίος έχει μια ιδιαίτερη θέση και στο κείμενο του προτεινόμενου πλαισίου (2^η παρ. της 1^{ης} σελίδας της Επιτελικής Σύνοψης). Ενδεχομένως να εκφράζει προσωπικές πεποιθήσεις ή στερεότυπα άλλων εποχών που απέχουν, ωστόσο, κατά πολύ από την σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα. Αξίζει να σημειωθεί ότι έως σήμερα δεν έχει διεξαχθεί κάποια συστηματική, πανελλαδική ή έστω και αντιπροσωπευτική μελέτη, για θέματα που αφορούν τον τρόπο λειτουργίας των παιδικών σταθμών. Από τις λίγες ωστόσο έρευνες, που κατά καιρούς έχουν πραγματοποιηθεί, και για τις οποίες δεν γίνεται καμία αναφορά στο προς διαβούλευση προσχέδιο, δεν έχουν προκύψει στοιχεία που να θεμελιώνουν την άποψη ότι η προσχολική αγωγή εστιάζει αποκλειστικά στη λειτουργική φύλαξη και φροντίδα των παιδιών, παρά στην παιδαγωγική πράξη. Εκτιμούμε ότι τέτοιου είδους αναφορές ακυρώνουν το έργο που συντελείται στα Πανεπιστημιακά τμήματα, ενώ προσβάλλουν το έργο των παιδαγωγών, οι οποίοι, σε δύσκολες συνθήκες, επιτελούν αξιόλογο παιδαγωγικό έργο.

Συνάμα, με τη χρήση των όρων «λειτουργική φύλαξη και φροντίδα», προωθείται περαιτέρω η διχοτομία μεταξύ φροντίδας και εκπαίδευσης, οι οποίες είναι κοινώς αποδεκτό πως είναι άρρηκτα συνδεδεμένες στα πλαίσια της προσχολικής αγωγής,

¹³ https://www.dianeosis.org/wp-content/uploads/2021/07/preschool_brochure_final.pdf

εκπαίδευσης και φροντίδας. Ποιος είναι ο στόχος μιας τέτοιας διάκρισης και σε ποιο βαθμό στηρίζεται στην ανάγκη των παιδιών για ολιστική ανάπτυξη; Και πώς το εν λόγω πρόγραμμα επιχειρεί να γεφυρώσει τις δύο έννοιες, όταν τις υπερτονίζει; Είναι εμφανές στο προτεινόμενο πλαίσιο ότι η έννοια της «φροντίδας» υπονομεύεται συνεχώς και συνδέεται κυρίως με τις σωματικές ανάγκες των παιδιών και ιδιαίτερα με την πρωταρχική ανάγκη των μικρότερων παιδιών, ενώ ο εκπαιδευτικός χαρακτήρας της «φροντίδας» φαίνεται να αγνοείται. Μια τέτοια προσέγγιση δεν λαμβάνει υπόψη το γεγονός ότι η φροντίδα δεν καλύπτει μόνο φυσικές αλλά επίσης διανοητικές και ψυχολογικές ανάγκες και κατά τη διάρκεια της φροντίδας τα παιδιά δεν είναι παθητικά αλλά ενεργητικά άτομα, τα οποία «συναντάνε τους ενήλικες και από κοινού αναπτύξουν εμπάθεια και ικανότητες κοινωνικές».

9. Επίκληση και αναφορά στην «ποιοτική λειτουργία» ερήμην του ορισμού και των κριτηρίων αποτίμησης της ίδιας της ποιότητας

Συνεχίζοντας τα διαχρονικώς «κακώς κείμενα» στο πεδίο της προσχολικής αγωγής, το κείμενο του νέου πλαισίου κάνει 36 αναφορές στην «ποιοτική λειτουργία» ή την «ποιότητα» της προσχολικής αγωγής. ΩΣΤΟΣΟ, ουδέποτε μέχρι σήμερα σε κανένα θεσμικό κείμενο της Ελληνικής πολιτείας (νομοθετήματα, εγκύκλιοι, διατάγματα κτλ.), όπως, άλλωστε, συμβαίνει και στο κείμενο του νέου πλαισίου, ΔΕΝ έχει προσδιοριστεί λειτουργικά η έννοια της «ποιότητας», θέμα το οποίο θίγεται συστηματικά σε σχετικά επιστημονικά κείμενα ήδη από τη δεκαετία του 1990. Θεωρούμε ότι μεθοδολογικά και επιστημολογικά θα πρέπει καταρχήν να προσδιοριστούν και να καταδειχθούν τόσο τα λειτουργικά όσο και τα διαδικαστικά στοιχεία/χαρακτηριστικά της έννοιας «ποιότητα» και «ποιοτική προσχολική αγωγή». Ας σημειωθεί ότι ο σχετικός επιστημονικός διάλογος, στον διεθνή χώρο, ξεκίνησε ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960. Συνεπώς, γεννάται εύλογα το ερώτημα: πως είναι δυνατό να προταθεί ένα πλαίσιο για μια «ποιοτική προσχολική αγωγή» χωρίς να έχει προηγουμένως προσδιοριστεί, μελετηθεί ή αξιολογηθεί το υπάρχον πλαίσιο του οποίου επιχειρείται η «διόρθωση»;

Στο ίδιο πλαίσιο και ενώ δεν είναι εμφανείς οι προθέσεις της συντακτικής ομάδας αναφορικά με τις διαδικαστικές διαστάσεις της ποιότητας, όσον αφορά μια από τις δομικές της διαστάσεις η ερευνητική ομάδα εισηγείται την ύπαρξη 25 παιδιών ηλικίας 3 και 4 ετών μέσα στην τάξη. Έστω και αν υπάρχει ένας παιδαγωγός για 10 παιδιά, το προτεινόμενο μέγεθος ομάδας είναι πολύ μεγάλο για την ηλικία και τις ανάγκες των παιδιών και δε συνάδει με τις διεθνείς προδιαγραφές.

10. Απουσία αναφοράς στα ευρωπαϊκά δεδομένα και συστάσεις για τη διασφάλιση της ποιοτικής λειτουργίας της προσχολικής αγωγής.

Εντύπωση προκαλεί η χαρακτηριστική απουσία οιασδήποτε αναφοράς σε δεδομένα περί της ποιοτικής λειτουργίας των πλαισίων της προσχολικής αγωγής και αποτελεί

ένα από τα πλέον παράδοξα στοιχεία της συγκεκριμένης προσπάθειας: διαμορφώνεται ένα νέο πλαίσιο για την προσχολική αγωγή και ένα σχέδιο νόμου «για την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς» **χωρίς προηγουμένως η Ελληνική πολιτεία να έχει προσδιορίσει πώς νοηματοδοτείται η έννοια και το περιεχόμενο της «ποιότητας» στην προσχολική αγωγή, όπως ακριβώς σημαίνει σε όλα τα συστήματα προσχολικής αγωγής.**

Συγκεκριμένα, ενώ γίνεται αναφορά σε θέματα ποιότητας, δεν έχουν ληφθεί υπόψη θεμελιώδη κείμενα που έχουν δημοσιευθεί από διεθνείς οργανισμούς (π.χ. το European Quality Framework¹⁴ για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα, οι εκθέσεις¹⁵ και τα εργαλεία¹⁶ που έχουν αναπτυχθεί από το European Working Group για την προσχολική αγωγή και εκπαίδευση, οι εκθέσεις του ΟΟΣΑ που σκιαγραφούν τα κριτήρια ποιότητας της ΠΕΦ (γίνεται αναφορά μόνο σε μια από τις εκθέσεις), το nurturing care framework¹⁷ του Παγκόσμιου Οργανισμού υγείας κ.ά.).

Αξίζει να επισημανθεί ότι, πολύ πρόσφατα, στις 22 Μαΐου 2019, εκδίδεται η «**ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με τα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας**» (2019/C 189/02) η οποία εγκρίθηκε από τους υπουργούς Παιδείας κατά τη Σύνοδο του Συμβουλίου στις Βρυξέλλες, η οποία, **στο εν λόγω πλαίσιο, αγνοείται συστηματικά.** Στο κείμενο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου ενδεικτικά αναφέρονται τα ακόλουθα:

Η Επιτροπή υπέβαλε πρόταση σύστασης του Συμβουλίου¹⁸ σχετικά με συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας, με στόχο:

- να αναπτυχθεί κοινή αντίληψη σε ολόκληρη την ΕΕ σχετικά με το τι συνιστά παροχή υπηρεσιών καλής ποιότητας όσον αφορά την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Αυτό με τη σειρά του θα ενισχύσει τις εθνικές μεταρρυθμίσεις και θα προωθήσει την κοινωνική ένταξη καθώς θα διευκολύνει την ανταλλαγή εμπειριών και βέλτιστων πρακτικών.
- να στηρίξει τα κράτη μέλη της ΕΕ στις προσπάθειές τους να βελτιώσουν την προσβασιμότητα και την ποιότητα των συστημάτων προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας των χωρών τους. Αυτό περιλαμβάνει τη διάθεση χρηματοδότησης της ΕΕ για τη βελτίωση της διαθεσιμότητας και της ποιότητας των υπηρεσιών και την αναθεώρηση των κριτηρίων αναφοράς και των στόχων.

¹⁴ https://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/eccec-quality-framework_en.pdf

¹⁵ <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/308643fa-678c-11eb-aeb5-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-190311702>

¹⁶ https://ec.europa.eu/education/policies/early-childhood-education-and-care_en

¹⁷ <https://nurturing-care.org/ncf-for-eecd>

¹⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52018DC0271>

Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι για τη διαμόρφωση των «συστάσεων» του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την επίτευξη υψηλής ποιότητας αγωγής και φροντίδας στην προσχολική ηλικία στα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης ελήφθησαν υπόψη τα ακόλουθα:

(α) τα σχετικά πορίσματα που προέκυψαν κατά τη διάρκεια των δημόσιων διαβουλεύσεων σχετικά με την πρωτοβουλία για την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και ιδιωτικής ζωής¹⁹ και τον ευρωπαϊκό πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων²⁰ και

(β) τα πορίσματα των ερευνητικών μελετών που χρηματοδοτήθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση ειδικά για αυτό τον σκοπό και παρουσιάστηκαν τον Δεκέμβριο του 2016 στο συνέδριο με τίτλο «A Great start in life! The best possible education in the early years» (Μια εξαιρετική αρχή στη ζωή! Η καλύτερη δυνατή εκπαίδευση στα πρώτα χρόνια της ζωής)²¹. Το συγκεκριμένο συνέδριο χρηματοδοτήθηκε από το ερευνητικό πρόγραμμα CARE (2016) «Curriculum Quality Analysis and Impact Review of European early childhood education and care, Policy Recommendations on quality». Αυτό το διεπιστημονικό ευρωπαϊκό ερευνητικό πρόγραμμα διατύπωσε προτάσεις και προέβη σε συστάσεις σχετικά με τα προγράμματα σπουδών, την ποιότητα, την ευημερία, τον αντίκτυπο, την πρόσβαση, τη χρηματοδότηση και τη διακυβέρνηση, καθώς και τον ρόλο των επαγγελματιών. **Αξίζει να σημειωθεί ακόμη ότι αν και στο συγκεκριμένο πρόγραμμα η Ελληνική ερευνητική ομάδα είχε πρωταγωνιστικό ρόλο, ουδέποτε η Ελληνική πολιτεία ενδιαφέρθηκε για τα ερευνητικά αποτελέσματα που προέκυψαν από την συγκεκριμένη έρευνα στην οποία συμμετείχαν εκατοντάδες γονείς, παιδαγωγοί, αλλά και μέλη της τοπικής αυτοδιοίκησης για ζητήματα προσχολικής αγωγής²².**

Εκείνο που φαίνεται να μην απασχολεί την Ομάδα έργου για τη διαμόρφωση του νέου πλαισίου είναι ο **προσδιορισμός των παραμέτρων (ή κριτηρίων) ποιότητας και η ανάπτυξη εργαλείων αυτοαξιολόγησης**, όπως αυτά αποτυπώνονται σε κείμενα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως το κείμενο για το Πλαίσιο Ποιότητας του 2018²³, το οποίο προέκυψε από την ομάδα εργασίας για την προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα²⁴. Οι εν λόγω προτάσεις είχαν παρουσιαστεί στο Συνέδριο με θέμα «Προσχολική

¹⁹ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1311&langId=el&moreDocuments=yes>

²⁰ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=el&catId=699&consultId=22&visib=0&furtherConsult=yes>

²¹ https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/great-start-life-report_en.pdf

²² <https://ecec-care.org/resources/publications/>

²³ European Commission (2018). *Monitoring the Quality of Early Childhood Education and Care – Complementing the 2014 ECEC Quality Framework with indicators*.

<https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/825252b4-3ec6-11e8-b5fe-01aa75ed71a1/language-en/format-PDF/source-69837044>.

²⁴ European Commission (2014). *Proposal for key principles of a Quality Framework for Early Childhood Education and Care*. Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission.

http://ec.europa.eu/assets/eac/education/policy/strategic-framework/archive/documents/ecec-quality-framework_en.pdf.

Εκπαίδευση και Μέριμνα: Περισσότερη Ποιότητα για όλους», το οποίο διοργανώθηκε στην Αθήνα (Ιούνιος 2014) από το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων στο πλαίσιο της Ελληνικής Προεδρίας του Συμβουλίου της Ευρώπης²⁵.

Τα ανωτέρω παρατίθενται στο άρθρο 16 και αφορούν τις «συστάσεις» του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου σχετικά με τις πέντε (5) διαστάσεις για την διασφάλιση ποιοτικής προσχολικής αγωγής και φροντίδας:

(16) Η δημοσίευση μιας πρότασης το 2014 για τις βασικές αρχές ενός πλαισίου ποιότητας αποτέλεσε την πρώτη δήλωση Ευρωπαίων εμπειρογνομόνων από 25 χώρες σχετικά με την ποιότητα στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα. Οι δηλώσεις βασίζονται σε πέντε διαστάσεις: πρόσβαση [access], εργατικό δυναμικό [staff], πρόγραμμα σπουδών [curriculum], παρακολούθηση και αξιολόγηση [monitoring and evaluation], και διακυβέρνηση και χρηματοδότηση [governance and funding]. Συνολικά διατυπώνονται δέκα δηλώσεις για την ενίσχυση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας. Αυτό το έγγραφο κοινοποιήθηκε σε πολλές χώρες από τοπικούς ενδιαφερόμενους φορείς που μετέχουν στην παρέμβαση πολιτικής, στην έρευνα και σε πρωτοβουλίες κατάρτισης. Σε αυτές τις χώρες, το προσχέδιο του πλαισίου λειτούργησε ως ισχυρός καταλύτης αλλαγής, συμβάλλοντας σε διαδικασίες διαβούλευσης για θέματα πολιτικής βάσει των οποίων διατηρήθηκαν οι υφιστάμενες πορείες μεταρρύθμισης.

Στα άρθρα 17 και 18 ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στην ενδοπανεπιστημιακή εκπαίδευση και συνεχή ενημέρωση και εκπαίδευση των παιδαγωγών, ενώ αναδεικνύεται ο ρόλος των παιδαγωγών προσχολικής αγωγής για τη διασφάλιση της ποιοτικής λειτουργίας των προσχολικών πλαισίων.

*(17) Και οι πέντε διαστάσεις του πλαισίου ποιότητας είναι ουσιώδεις για την εξασφάλιση υπηρεσιών υψηλής ποιότητας. **Ειδικότερα** [Especially,] **το έργο των επαγγελματιών στον κλάδο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας έχει μακροχρόνιο αντίκτυπο στη ζωή των παιδιών.** Ωστόσο, σε πολλές χώρες το επάγγελμα αυτό έχει μάλλον χαμηλό προφίλ και κύρος²⁶.*

---

²⁵ Όπως σημειώνεται και σε σχετικές επιστημονικές αναλύσεις «Η κατάσταση της ΠΕΦ στην Ελλάδα δε συζητήθηκε σχεδόν καθόλου, επίσημα ή ανεπίσημα, κατά τη διάρκεια διεξαγωγής τους συνεδρίου, παρόλο που θα περίμενε κανείς να βρίσκεται στο επίκεντρο. Παρόλα αυτά εμείς με κίνδυνο να χαρακτηριστούμε ως ουτοπικά αισιόδοξοι, θα εκφράσουμε τις ελπίδες και τις ευχές μας τα πορίσματα του Συνεδρίου, όπως αυτά αποτυπώνονται στο “Proposal for a Quality Framework on ECEC: Report of the ET2020 Thematic Working Group on ECEC under the auspices of the European Commission” (Ιούνιος 2014) που υιοθετήθηκε από τους συνέδρους, να αποτελέσουν τη βάση για μια ουσιαστική αναβάθμιση της ΠΕΦ στη χώρα μας» (Στελλάκης, 2015).

²⁶ Eurofound (2015). *Early Childhood Care: working conditions, training and quality-A systematic review*. <https://www.eurofound.europa.eu/el/publications/report/2015/working-conditions-social-policies/early-childhood-care-working-conditions-training-and-quality-of-services-a-systematic-review>.

(18) Για την εκπλήρωση του επαγγελματικού τους ρόλου όσον αφορά την υποστήριξη των παιδιών και των οικογενειών τους, το προσωπικό στον κλάδο της προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας απαιτείται να διαθέτει σύνθετες γνωστικές δεξιότητες και ικανότητες, καθώς και βαθιά κατανόηση της ανάπτυξης των παιδιών. Η επαγγελματοποίηση του προσωπικού είναι ουσιώδους σημασίας, καθώς τα υψηλότερα επίπεδα προετοιμασίας συσχετίζονται θετικά με υπηρεσίες καλύτερης ποιότητας, αλληλεπιδράσεις προσωπικού-παιδιών υψηλότερης ποιότητας και, συνεπώς, καλύτερα αναπτυξιακά αποτελέσματα για τα παιδιά²⁷.

11. Απουσία οιασδήποτε μέριμνας επαναθέρωσης των κανονισμών που δύνανται να διασφαλίσουν την ποιότητα του πλαισίου της προσχολικής αγωγής.

Είναι γνωστό ότι το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο συστήνει στα κράτη-μέλη του [βλ. **ΣΥΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ σχετικά με τα συστήματα προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας υψηλής ποιότητας**» (2019/C 189/02)] τα ακόλουθα:

(9) Η επένδυση στην προσχολική εκπαίδευση και φροντίδα αποτελεί καλή επένδυση μόνον εάν οι παρεχόμενες υπηρεσίες είναι υψηλής ποιότητας, προσβάσιμες, οικονομικά προσιτές και χωρίς αποκλεισμούς. Τα στοιχεία δείχνουν ότι μόνον οι υψηλής ποιότητας υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης και φροντίδας αποφέρουν οφέλη, οι υπηρεσίες χαμηλής ποιότητας έχουν σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στα παιδιά και στην κοινωνία συνολικά²⁸. **Τα μέτρα πολιτικής και οι μεταρρυθμίσεις πρέπει να δώσουν προτεραιότητα στα θέματα ποιότητας.**

Παρά τις ανωτέρω συστάσεις και παρά το γεγονός ότι το κείμενο του «νέου πλαισίου» επικαλείται την ποιοτική λειτουργία, σε κανένα σημείο του δεν προσδιορίζεται ο τρόπος, οι παράμετροι ή τα κριτήρια εκείνα που θα εξασφάλιζαν την ποιοτική λειτουργία των προσχολικών πλαισίων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στα δύο (2) επίσημα θεσμικά κείμενα της Πολιτείας: ο Πρότυπος Κανονισμός Λειτουργίας Δημοτικών Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών (ΦΕΚ 4249/τ.Β'/5-12-2017) και το Π.Δ. 99-2017 (ΦΕΚ 141/τ.Α'/28.9.2017) για τον «Καθορισμό προϋποθέσεων αδειοδότησης και λειτουργίας των παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών που λειτουργούν εντός νομικών προσώπων των δήμων ή υπηρεσίας των δήμων», απουσιάζει σχεδόν πλήρως, είτε ως ουσιαστικό είτε ως επιθετικός προσδιορισμός και πόσο μάλλον ως βαθμονομική ένδειξη (π.χ. υψηλή, μέση, χαμηλή ποιότητα), ο όρος «ποιότητα». Μόνη εξαίρεση είναι η αναφορά στο Π.Δ. 99-2017 σχετικά με τον «Έλεγχο» μόνο των Ιδιωτικών και όχι των Δημοτικών

²⁷ European Commission (2011). CoRe: Competence Requirements in Early Childhood Education and Care. <https://download.ei-ie.org/Docs/WebDepot/CoReResearchDocuments2011.pdf>.

²⁸ Melhuish, E., Ereky-Stevens, K., Petrogiannis, K. et al. (2015). *A Review of Research on the Effects of Early Childhood Education and Care on Child Development*. CARE Project Report. <http://eccec-care.org/>.

Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών εφόσον τους ελέγχους διενεργούν οι ΟΤΑ, όπως αναφέρεται στο άρθρο 5:

«... Ο έλεγχος ως προς την ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών διενεργείται από τον Κοινωνικό Σύμβουλο της αριθμ. Π38/Φ.32/ΓΕΝ.31542/02 Υ.Α. (ΦΕΚ Β' 577), όπως ισχύει. Ο Κοινωνικός Σύμβουλος συντάσσει ανά εξάμηνο εκθέσεις αξιολόγησης για την οργάνωση και λειτουργία κάθε σταθμού και για την εν γένει ποιότητα των παρεχομένων υπηρεσιών, υποδεικνύοντας συγκεκριμένες λύσεις, ενέργειες και βελτιώσεις. Οι εκθέσεις αυτές υποβάλλονται στην αρμόδια για την αδειοδότηση υπηρεσία του δήμου και στην υπηρεσία που ασκεί την εποπτεία στους ΟΤΑ.»

Καμία άλλη αναφορά σχετικά με την εξασφάλιση της ποιότητας δεν γίνεται στα επίσημα έγγραφα της Πολιτείας και ιδιαίτερα στον Πρότυπο Κανονισμό. Μοναδική εξαίρεση αποτελούν οι αναφορές στην ασφάλεια, υγιεινή και διατροφή.

III. Σε επίπεδο παιδαγωγικού προγράμματος και προσανατολισμού

12. Μη αναγνώριση του παιδαγωγικού έργου που επιτελείται στους παιδικούς σταθμούς

Η αναφορά στο κείμενο του «νέου πλαισίου» στις συνθήκες και το έργο που πραγματοποιείται στους παιδικούς σταθμούς, χωρίς καμία σχετική βιβλιογραφική-εμπειρική τεκμηρίωση για τους διατυπωμένους ισχυρισμούς, επικεντρώνεται ουσιαστικά στο επίπεδο του “τι θα έπρεπε να συμβεί” και στερείται ενός στρατηγικού προγραμματισμού με πρακτική εφαρμογή και επιστημονική τεκμηρίωση με βάση τη διεθνή βιβλιογραφία.

Στο κείμενο του νέου πλαισίου που ετοίμασε η Ομάδα Έργου σημειώνεται: «Στην Ελλάδα, η προσχολική αγωγή που αφορά στα παιδιά 0 έως 4 ετών είναι σχεδιασμένη και εστιασμένη περισσότερο στη λειτουργική φύλαξη και φροντίδα, παρά στην παιδαγωγική πράξη, με συνέπεια να μην καλύπτει τις συνολικές αναπτυξιακές και μαθησιακές ανάγκες των παιδιών. Επομένως, οι δομές προσχολικής αγωγής (οι βρεφονηπιακοί και παιδικοί σταθμοί) περιορίζονται συχνά στη «φύλαξη» του παιδιού, ενώ θα έπρεπε να αποτελούν τον χώρο στον οποίο το παιδί παίζει, ερευνά και μαθαίνει με χίλιους διαφορετικούς τρόπους, όπως απαιτεί η διανοητική και φυσική ανάπτυξη των παιδιών από τα πρώτα χρόνια της ζωής τους». Ο ισχυρισμός αυτός αξίζει να σημειωθεί ότι δεν βασίζεται σε καμία απολύτως συστηματική ερευνητική μελέτη. Θα μπορούσε να εικάσει κανείς ότι αντανακλά προσωπικές αντιλήψεις. Οι συντάκτες του νέου πλαισίου φαίνεται μάλλον να μην γνωρίζουν το σημαντικό παιδαγωγικό έργο που επιτελείται στους παιδικούς σταθμούς, παρά τις έντονες δομικές αδυναμίες (για να χρησιμοποιήσουμε ορολογία της σχετικής βιβλιογραφίας για την ποιοτική λειτουργία των πλαισίων προσχολικής αγωγής) που αυτοί παρουσιάζουν.

Αυτή ακριβώς η συστηματική αποσιώπηση των αδυναμιών που παρουσιάζονται σε δομικό επίπεδο, όπως η έλλειψη παιδικών σταθμών και αιθουσών, καταδεικνύεται τόσο στην δημοσιογραφική έρευνα του οργανισμού «διαΝΕΟσις» του 2017 :

*Ξεπερνώντας την αμηχανία που προκαλεί η έλλειψη επίσημων στατιστικών για ένα τόσο κρίσιμο θέμα, έρχεται κάποιος αντιμέτωπος με μια ακόμη δυσάρεστη πραγματικότητα: **οι παιδικοί σταθμοί στην Ελλάδα είναι εξαιρετικά λίγοι.** Σύμφωνα με τα στοιχεία της ΕΕΤΑΑ και με έναν πρόχειρο υπολογισμό εκτιμάται ότι στην Ελλάδα **υπάρχουν περίπου 120.000 θέσεις παιδιών στους βρεφονηπιακούς σταθμούς.** Σύμφωνα με την τελευταία επίσημη απογραφή του πληθυσμού, **τα παιδιά ηλικίας 1-4 ετών είναι υπερδιπλάσια και προσεγγίζουν τις 300.000.** Κατά συνέπεια, πολύ περισσότερα από τα μισά παιδιά στις επιλέξιμες ηλικίες (περίπου 180.000), μένουν εκτός παιδικών σταθμών.*

όσο και, έμμεσα, στο ίδιο το κείμενο εργασίας του νέου πλαισίου (σελ. 6) όπου σημειώνεται η παραδοχή της πολύ χαμηλής συμμετοχής των παιδιών στα προσχολικά πλαίσια

Παράλληλα, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, το ποσοστό συμμετοχής των παιδιών τριών ετών στην προσχολική εκπαίδευση στην Ελλάδα το 2017 ήταν μόλις 30,4%, ποσοστό χαμηλότερο από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (34,2%) (European Commission, 2019, OECD 2021).

Η χαμηλή συμμετοχή των παιδιών στην προσχολική εκπαίδευση πριν από τα τέσσερα χρόνια, μαζί με την έλλειψη παιδαγωγικής κατεύθυνσης αποτελούν ένα σοβαρό πρόβλημα με πολλαπλό αντίκτυπο στην ανάπτυξη των παιδιών, με συνέπειες στην οικονομική τους πορεία, την ανάπτυξη και την ανισότητα.

Είναι προφανές ότι η χαμηλή συμμετοχή αιτιολογείται σε σημαντικό βαθμό από την έλλειψη υποδομών, όπως αυτό αποτυπώνεται σε πολύ πρόσφατες αναφορές του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Eurydice (βλ. για παράδειγμα Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe – 2019 Edition²⁹). Παράλληλα, το ποσοστό που δαπανάται για το κάθε παιδί είναι το χαμηλότερο στον κόσμο σύμφωνα με το OECD/Education at a glance 2020 (0,3% από το ΑΕΠ) και υφίσταται μία από τις μεγαλύτερες αναλογίες παιδαγωγών/παιδιών από το μέσο όρο (15 παιδιά με 1 παιδαγωγό).

Ωστόσο, παρά το γεγονός ότι τα σοβαρότατα προβλήματα υποδομών έχουν αποτυπωθεί πολλαπλώς, ακόμα και στην επικαλούμενη δημοσιογραφική έρευνα του «διαΝΕΟσις», και τα οποία πλήττουν άμεσα την ποιοτική λειτουργία των προσχολικών πλαισίων, την οποία τόσο εύκολα επικαλείται το εν λόγω κείμενο, δεν γίνεται καμία αναφορά στο ζήτημα αυτό και τον τρόπο επίλυσης τους.

²⁹ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/sites/default/files/ec0319375enn_0.pdf
https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/key-data-early-childhood-education-and-care-europe-%E2%80%93-2019-edition_en

Αντίθετα, οι περιορισμένες έρευνες και με ανύπαρκτη χρηματοδότηση από την πλευρά της Ελληνικής πολιτείας, που έχουν διεξαχθεί για τη μελέτη των ποιοτικών χαρακτηριστικών των παιδικών σταθμών, έχουν αναδείξει -αντισταθμιστικά θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς- τη σημασία που δίδεται στην «αλληλεπίδραση μεταξύ παιδαγωγών και παιδιών»³⁰ και αυτό παρά το γεγονός της δυσχαιρούς αναλογίας που παρατηρείται, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, που δυνητικά με βάση την πλούσια ερευνητική βιβλιογραφία, αποτελεί έναν από τους κρισιμότερους παράγοντες που πλήττουν τη συνολική ποιότητα των προσχολικών πλαισίων.

13. Αναχρονιστική αντίληψη για το παιδαγωγικό πρόγραμμα βρεφών και νηπίων

Ένα μείζον ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του προτεινόμενου παιδαγωγικού προγράμματος είναι ότι πρόκειται για ένα αυστηρά δομημένο ωρολόγιο πρόγραμμα για βρέφη και νήπια. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα: το προτεινόμενο πρόγραμμα προβλέπει 2 ώρες δομημένες δραστηριότητες για βρέφη έως 12 μηνών (σελ. 56), 2 ώρες δομημένες δραστηριότητες για βρέφη 12-24 μηνών (σελ. 57) και 1 ώρα δομημένες δραστηριότητες για παιδιά 2-4 χρόνων (σελ. 58). Μια τέτοια πρόταση υπονοεί ότι όσο μικρότερης ηλικίας είναι τα παιδιά για τόσο περισσότερο χρόνο είναι σε θέση να παρακολουθήσουν δομημένο πρόγραμμα!

Επιπλέον, ενώ η δημιουργική σκέψη και η δημιουργικότητα γενικότερα από επιστημονική άποψη είναι μια ευρεία έννοια και ικανότητα και καλλιεργείται με πολλαπλούς τρόπους (εξερευνήσεις, επίλυση προβλημάτων, επικοινωνία με ομηλικούς και ενήλικες, συνεργατικές και κοινωνικές δεξιότητες), στο προτεινόμενο πρόγραμμα η δημιουργικότητα φαίνεται πως γίνεται αντιληπτή με μια περιορισμένη και διαστρεβλωμένη άποψη η οποία την εγκλωβίζει στα στενά όρια της αισθητικής καλλιέργειας και μόνο, και κυρίως της ενασχόλησης με εικαστικές δραστηριότητες.

Κατά την τελευταία τουλάχιστον δεκαετία οι έρευνες που αφορούν στην αγωγή των παιδιών κάτω των 3 ετών, οι οποίες συμπεριελήφθησαν σε έγγραφο του ΟΟΣΑ³¹, αναδεικνύουν τη σπουδαιότητα των παιδαγωγικών κατευθύνσεων (curriculum guidelines) για αυτή την ηλικιακή ομάδα. Στις έρευνες αυτές φαίνεται ότι ένα αυστηρά δομημένο παιδαγωγικό πρόγραμμα δεν ενδείκνυται καθώς θα οδηγούσε στη «σχολειοποίηση» των κέντρων αγωγής και φροντίδας. Επιπλέον, τονίζεται ότι η δημιουργία ενός αυστηρά δομημένου πλαισίου εμποδίζει τους παιδαγωγούς να προσαρμόζουν τις παιδαγωγικές πρακτικές τους σύμφωνα με τις διαρκώς μεταβαλλόμενες ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών αυτής της ηλικίας. Επίσης, ένα ωρολόγιο πρόγραμμα που θα απαιτούσε συγκεκριμένα μαθησιακά αποτελέσματα ενέχει τον κίνδυνο να αποθαρρύνει «την εκ φύσεως προδιάθεση για

³⁰ π.χ. Megalonidou, C. (2020). The quality of early childhood education and care services in Greece. *International Journal of Child Care and Education Policy*, 14(1). <https://doi.org/10.1186/s40723-020-00074-2>

³¹ Cadima, J., Nata, G., Barros, S., Coelho, V., & Barata, C. (2020). *Literature review on early childhood education and care for children under the age of 3*. OECD Education Working Papers, No. 243, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a9cef727-en>

μάθηση των παιδιών μέσω του παιχνιδιού, της εξερεύνησης και της ελευθερίας κίνησης και μπορούν να οδηγήσουν τη μαθησιακή διαδικασία εκτός πλαισίου (decontextualisation) κατακερματίζοντας το παιδί παρά αντιμετωπίζοντάς το σαν μια ολότητα» (σελ. 17)³². Ακόμη, ένα τέτοιο πρόγραμμα δεν λαμβάνει υπόψη, ούτε συμπεριλαμβάνει δομές που υιοθετούν τη φιλοσοφία των ανοιχτών τάξεων και των μεικτών ηλικιών. Με τον τρόπο αυτόν δεν αξιολογούνται τα οφέλη των παιδαγωγικών αυτών πρακτικών που συμβάλλουν στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών.

Επιπλέον, ενώ στο νέο πλαίσιο λειτουργίας και στην παρουσίαση που έγινε, γίνεται λόγος για παιδαγωγικό πρόγραμμα με τη μορφή curriculum, τα χαρακτηριστικά αυτού έτσι όπως παρουσιάζεται δεν συνάδουν με τα χαρακτηριστικά κατάρτισης curriculum. Τέσσερα βασικά στοιχεία χαρακτηρίζουν τα προγράμματα με τη μορφή αυτή: Σκοπός και στόχοι, περιεχόμενο, μέθοδος/οι εφαρμογής, αξιολόγηση, με εμβριθή ανάλυση για το κάθε στοιχείο. Ακόμη τα αναλυτικά προγράμματα με τη μορφή curriculum συνοδεύονται από ενδεικτικά παραδείγματα πρακτικών εφαρμογών, τα οποία υποστηρίζουν τον αναγνώστη δάσκαλο στην κατανόηση του προγράμματος. Το προτεινόμενο πλαίσιο δεν μπορεί να χαρακτηρίζεται ως curriculum, εάν παραμείνει ως έχει.

Είναι προφανές ότι η έλλειψη ενός ορισμού για το τι συνιστά «ποιότητα» σε δομές για παιδιά κάτω των 4 ετών καθώς και η μη αναφορά σε Ελληνικές μελέτες αναφορικά με την ποιότητα έχει ως αποτέλεσμα το πρόγραμμα «Κυψέλη» να στηρίζεται όχι πάνω σε επιστημονικά δεδομένα αλλά σε προσωπικές εκτιμήσεις. Εκτεταμένες μελέτες των τελευταίων τουλάχιστον 30 ετών δείχνουν ότι τα ποιοτικά προγράμματα για παιδιά κάτω των 3 ετών θα πρέπει να εστιάζουν στα εξής: α) στις αλληλεπιδράσεις μεταξύ παιδιών-παιδαγωγών β) να μη διαχωρίζεται η αγωγή από τη φροντίδα γ) να λαμβάνονται υπόψη οι ειδικές αναπτυξιακές ανάγκες των βρεφών και των μικρών παιδιών και γ) να υπάρχει συνεργασία με την οικογένεια.³³ Το πρόγραμμα «Κυψέλη» δεν λαμβάνει υπόψη ότι το πρώτο κριτήριο (αλληλεπιδράσεις μεταξύ παιδιών-παιδαγωγών) στα Ελληνικά πλαίσια λειτουργεί αντισταθμιστικά για την ποιότητα. Επομένως δεν προχωράει σε προτάσεις προκειμένου να αναδειχθούν οι συγκεκριμένες δράσεις ή καλές πρακτικές αλλά και να προταθούν πρακτικές που θα περιλαμβάνουν τη διατήρηση και προώθηση αυτών των αλληλεπιδράσεων (sustaining and promoting shared thinking). Όσον αφορά τα επόμενα 2 κριτήρια οι αναφορές είναι εξαιρετικά αόριστες όπως για παράδειγμα ότι η φροντίδα και η εκπαίδευση είναι «αλληλένδετα και αλληλεξαρτώμενα στοιχεία», ότι τα προγράμματα πρέπει να στοχεύουν στην «ολόπλευρη ανάπτυξη» του παιδιού, να υπάρχουν «αναπτυξιακά κατάλληλα προγράμματα», να επιδιώκεται η «δημιουργία σχέσης ενσυναίσθησης μεταξύ ενήλικα και παιδιού» κοκ χωρίς να δίδεται μέσα από το πρόγραμμα «Κυψέλη» κάποια συγκεκριμένη κατεύθυνση για το πώς αυτά θα

---

³² Cadima, J., Nata, G., Barros, S., Coelho, V., & Barata, C. (2020). *Literature review on early childhood education and care for children under the age of 3*. OECD Education Working Papers, No. 243, OECD Publishing, Paris. <https://doi.org/10.1787/a9cef727-en>

³³ Dalli, C., & White, E. J. (2017). Policy and pedagogy for birth-to-three year olds. In White, E. J., & Dalli, C. (Eds.), *Under-three Year Olds in Policy and Practice* (pp. 1-14). Springer, Singapore.

επιτευχθούν από δομές που δεν τα έχουν ήδη επιτύχει. Έτσι, φαίνεται ότι μέσα από το πρόγραμμα «Κυψέλη», αντιμετωπίζονται όλες οι δομές σαν να έχουν τις ίδιες αδυναμίες ή ανάγκες και το ότι το πρόγραμμα «Κυψέλη» είναι η πανάκεια. Αν υποθέσουμε ότι μια κάποια κατεύθυνση δίδεται μέσα από το ωρολόγιο πρόγραμμα αρκεί μόνο να δει κάποιος ότι αναφέρεται σε δράσεις που ούτως ή άλλως είναι γνωστές στους επαγγελματίες (πέραν του Reach up). Επιπλέον, η παρατήρηση συνίσταται σαν ένα σημαντικό εργαλείο για να εντοπίσουν οι παιδαγωγοί τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών. Στο πρόγραμμα ωστόσο δεν προτείνεται έστω μια μέθοδος παρατήρησης την οποία θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν οι παιδαγωγοί για να εντοπίσουν αυτές τις ανάγκες και να εξελίσσουν τα ενδιαφέροντα των παιδιών προκειμένου να αναπτυχθούν ολόπλευρα. Επομένως, φαίνεται ότι οι συγγραφείς του πλαισίου θεωρούν ότι αυτό που δεν γνωρίζουν οι παιδαγωγοί είναι τι δράσεις να κάνουν και τι ώρα να τις κάνουν. Ταυτόχρονα βέβαια θεωρούν αυτονόητο ότι οι παιδαγωγοί έχουν τις γνώσεις να πραγματοποιήσουν παρατηρήσεις, να εντοπίσουν τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών και να τις καλύψουν.

Τέλος, το ίδιο αόριστες είναι και οι προτάσεις για τη συνεργασία με τους γονείς.

14. Απουσία συγκεκριμένων προτάσεων για τη συμμετοχή-συνεργασία των γονέων

Είναι γεγονός ότι η συμμετοχή του γονέα είναι μια διαδικασία μείζονος σημασίας ιδιαίτερα για τα μικρά παιδιά που ξεκινούν τη διαδρομή τους σε κοινωνικά πλαίσια, όπως αυτό του παιδικού σταθμού. Αν και στο κείμενο γίνεται μνεία στη συμμετοχή του γονέα, δεν εξειδικεύεται με ποιον τρόπο μπορεί να υλοποιηθεί (σελ. 47). Επιπλέον, δεν διευκρινίζεται ο τρόπος με τον οποίον θα διευκολυνόταν η συμμετοχή και η επικοινωνία με τις οικογένειες παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, μονογονεϊκών οικογενειών, οικογενειών από χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα, καθώς και οικογενειών μειονοτήτων (ρομά, μεταναστών, προσφύγων κτλ.). Χαρακτηριστική είναι η απουσία ερευνητικής τεκμηρίωσης από τον ελληνικό χώρο³⁴.

15. Απουσία συγκεκριμένων προτάσεων για τις μεταβάσεις

Ειδικά για την προσχολική περίοδο, οι μεταβάσεις και η διασφάλιση τους μέσω της συνέχειας των εμπειριών των παιδιών αποτελεί μία ακόμα κρίσιμη διάσταση της ποιοτικής λειτουργίας των προσχολικών πλαισίων (οικογενειακό πλαίσιο → παιδικός σταθμός → νηπιαγωγείο → δημοτικό σχολείο). Μελετώντας προσεκτικά το προτεινόμενο πλαίσιο διαπιστώνεται ότι και για το κρίσιμο αυτό ζήτημα καταγράφεται μια πολύ επιφανειακή προσέγγιση για τη μετάβαση από το σπίτι στον παιδικό σταθμό και μετά στο δημοτικό σχολείο, ωστόσο καμία συγκεκριμένη πρόβλεψη (εκτός από μία αναφορά σε μια ετήσια αναπτυξιακή φόρμα, σελ. 44). Στο

---

³⁴ βλ. για παράδειγμα: Rentzou, K. (2011). Parent - caregiver relationship dyad in Greek day care centres. *International Journal of Early Years Education*, 19(2), 163-177.

πρόγραμμα δεν διευκρινίζεται πώς θα διευκολυνθούν αυτές οι μεταβάσεις, πλην μιας μάλλον άστοχης αναφοράς στο «οικογενειακό γεύμα». Γεννώνται για άλλη μια φορά εύλογα ερωτήματα σχετικά με το σκεπτικό και την ανάπτυξη του προτεινόμενου παιδαγωγικού πλαισίου αφού με βάση τα νέα δεδομένα της εκπαιδευτικής κατάστασης στην Ελλάδα και την υποχρεωτικότητα του νηπιαγωγείου από την ηλικία των 4 ετών, και για πώς υποστηρίζει το παιδαγωγικό προσωπικό σε σχέση με την προαναφερθείσα διάσταση. Επίσης, το ίδιο ηχηρή είναι η απουσία οποιασδήποτε αναφοράς σχετικά με τις «μαθησιακές τροχιές» (learning trajectories) και τον τρόπο υποστήριξής τους.

16. Reach Up: An early childhood parenting programme³⁵ - Αναχρονιστικά προγράμματα εκτός ελληνικού πολιτισμικού πλαισίου

Από την Ομάδα Έργου του νέου πλαισίου προτείνεται ένα πρόγραμμα το οποίο ξεκίνησε το 1975 στην Jamaica ως ένα πρόγραμμα υποστήριξης των γονέων. Ως στόχο είχε την αντιμετώπιση της ακραίας φτώχειας, τις ανύπαρκτες υποδομές και την έλλειψη βασικών ειδών διαβίωσης. Στη συνέχεια, το πρόγραμμα αυτό εφαρμόστηκε και σε άλλες 13 υποανάπτυκτες ή οικονομικά αναπτυσσόμενες χώρες (π.χ. Bangladesh, India, Brazil, Madagascar, Peru, Guatemala, Zimbabwe), δηλαδή σε χώρες με τελείως διαφορετικές ανάγκες, και πολιτισμικό, οικονομικό, κοινωνικό και εκπαιδευτικό υπόβαθρο, αξιοποιώντας ότι απλό υλικό διέθετε ένα φτωχό νοικοκυριό για την κατασκευή παιχνιδιών και την αξιοποίηση του για την αλληλεπίδραση με τις μητέρες και την άτυπη εκπαίδευσή τους.

Προκαλεί ομολογουμένως ιδιαίτερη απορία και έκπληξη το σκεπτικό με βάση το οποίο προτάθηκε και κυρίως υιοθετήθηκε αυτό το πρόγραμμα από το αρμόδιο Υφυπουργείο Κοινωνικών Υποθέσεων. Άραγε, το πρόγραμμα αυτό απηχεί την αντίληψη που έχουν οι ιθύνοντες για την προσχολική αγωγή της χώρας, όσον αφορά τους γονείς, τους παιδαγωγούς, την τοπική αυτοδιοίκηση ή τους ιδιώτες που λειτουργούν τους παιδικούς σταθμούς;

17. Παιδαγωγική φιλοσοφία του πλαισίου «Κυψέλη»

Αρχικά θα πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι στο παιδαγωγικό πλαίσιο «Κυψέλη» εντάσσονται οδηγίες για τη διατροφή. Με βάση τις σχετικές αναφορές

---

³⁵ The Reach Up Early Childhood Parenting programme is based on the Jamaica Home Visit (JHV) intervention designed by Sally Grantham-McGregor.

<https://www.reachupandlearn.com/jamaicahomevisit>

<https://apolitical.co/solution-articles/en/reach-up-how-a-jamaican-early-childhood-intervention-swept-the-world>

Όπως επισημαίνεται (<https://www.reachupandlearn.com/jamaicahomevisit>), το πρόγραμμα βασίστηκε σε ερευνητικά δεδομένα και στοιχεία της έρευνας στα πεδία της αναπτυξιακής και γνωστικής ψυχολογίας της δεκαετίας του 1970 (βλ. παράδειγμα Uzgiris, I. E., & Hunt, J. McV. (1978). Assessment in infancy: Ordinal scales of psychologic development. Urbana: University of Illinois Press.)

στον διεθνή χώρο δεν εντάσσεται μέσα στο παιδαγωγικό πλαίσιο ή στις κατευθύνσεις για την υλοποίηση του παιδαγωγικού πλαισίου η διατροφή. Ως γνωστόν το διατροφικό πρόγραμμα των παιδιών το αναλαμβάνουν (ή το εγκρίνουν) διατροφολόγοι ή ενδεχομένως και παιδίατροι, και όχι παιδαγωγοί. Άλλωστε, αυτό αποτελεί διεθνή πρακτική. Στην καλύτερη περίπτωση αναφέρονται κάποιες ελάχιστες γενικές αρχές που αφορούν είτε την παιδαγωγική αξία της ώρας του φαγητού είτε οδηγίες για τη σωστή υγιεινή τόσο των παιδιών όσο και των παιδαγωγών κατά τη διάρκεια του σερβιρίσματος του φαγητού.

Ένα ακόμα σημείο που αξίζει να παρατηρήσει κανείς σε σχέση με το προτεινόμενο παιδαγωγικό πρόγραμμα είναι η ίδια η επιλογή της τιτλοφόρησης του, «Κυψέλη». Με ποια κριτήρια ή λόγους επιλέχθηκε αυτός ο όρος; Τι αντιπροσωπεύει;

Όπως αναφέρεται στο κείμενο του πλαισίου «όλα τα μέλη μιας κυψέλης σχετίζονται μεταξύ τους και ζουν μαζί σε μια οργανωμένη κοινωνία όπου κάθε μέλος έχει συγκεκριμένο ρόλο» (σελ. 34), ωστόσο, **δεν είναι σαφές, ποιος θα έχει το ρόλο της Βασίλισσας, ποιοι θα αναλάβουν το ρόλο των εργατριών και ποιος θα έχει το ρόλο του κηφήνα μέσα στις δομές που θα εφαρμοστεί το πλαίσιο «Κυψέλη».** Συμπληρωματικά, σημειολογικά ένας τέτοιος τίτλος παραπέμπει σε ένα παραδοσιακά γυναικοκρατούμενο επάγγελμα όπου κυριαρχεί η εργάτρια-μέλισσα και η Βασίλισσα για την αναπαραγωγή, για το οποίο όμως τόσο οι κοινωνικές απαιτήσεις όσο και οι οδηγίες διεθνών οργανισμών προωθούν την εισαγωγή του ανδρικού φύλου σε αυτό. Λόγοι κοινωνικής εκπροσώπησης και κοινωνικοποίησης των παιδιών, αλλά και εκσυγχρονισμού των κοινωνιών το επιβάλλουν. Το στοιχείο αυτό είτε ως άγνοια είτε ως επιλογή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως τραγικά λανθασμένο. Βέβαια, αυτή η παράληψη ή επιλογή ενδεχομένως να ερμηνεύεται λόγω της επιλογής της αναχρονιστικής μεταφοράς στη σημερινή Ελλάδα, ενός προγράμματος που καταρτίστηκε πριν μισό αιώνα προκειμένου να εφαρμοστεί σε υπό ανάπτυξη χώρες, από γονείς κατ' οίκον.

Επί της ουσίας του πλαισίου τώρα, κάθε πλαίσιο έχει μια ή περισσότερες θεωρητικές προσεγγίσεις (αναπτυξιακή, κριτική, μεταστρουκτουραλιστική κτλ.) πάνω στις οποίες στηρίζεται και από τις οποίες δανείζεται στοιχεία. Τα στοιχεία αυτά βέβαια πρέπει να συνάδουν με το κοινωνικοοικονομικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο το πλαίσιο θα εφαρμοστεί. Στο νέο πλαίσιο αναφέρονται μόνο οι θεωρίες των Bronfenbrenner, και μάλιστα στην παλαιότερη και όχι στην τελευταία εκδοχή (βιο-οικολογικό μοντέλο) που μας παρέδωσε ο μεγάλος αυτός σύγχρονος μελετητής της ανθρώπινης ανάπτυξης, για να αιτιολογηθεί η συνεργασία με τους γονείς και του Vygotsky για να αιτιολογηθεί η χρήση του Reach Up, ενώ δεν γίνεται καμία αναφορά στο θεωρητικό πλαίσιο στο οποίο στηρίζεται η «Κυψέλη». Ωστόσο, ένα ολοκληρωμένο παιδαγωγικό πλαίσιο πρέπει να υιοθετεί τα υπέρ των σύγχρονων θεωριών και να παρέχει την ευελιξία στους παιδαγωγούς να επιλέξουν ανάλογα τις περιστάσεις. Δεν υπάρχει μία σωστή θεωρία που να καλύπτει τα πάντα και αποτελεί πλέον βασικό μάθημα κατά την εκπαίδευση και προετοιμασία των παιδαγωγών στα πανεπιστημιακά τμήματα προσχολικής αγωγής στα οποία φοιτούν.

Στο εν λόγω πλαίσιο, το οποίο στερείται θεωρητικού υποβάθρου, υπερτονίζεται, μεταξύ άλλων, και η σημασία της *ολιστικής προσέγγισης* στην ανάπτυξη των παιδιών και του σεβασμού του ατομικού ρυθμού ανάπτυξής τους. Η συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση υποστηρίζει και καλλιεργεί όλους τους τομείς της ανάπτυξης και της μάθησης των παιδιών -από τις κοινωνικές-συναισθηματικές και γνωστικές δεξιότητες έως τον γραμματισμό, τα μαθηματικά και την κατανόηση των φυσικών επιστημών- και αποτελεί μια ισχυρή στρατηγική κατά τη μετάβαση των παιδιών προσχολικής ηλικίας στο νηπιαγωγείο, διασφαλίζοντας ότι κάθε παιδί είναι υγιές, ασφαλές, εμπλέκεται σε δραστηριότητες, υποστηρίζεται και αντιμετωπίζει προκλήσεις. Ωστόσο, η ουσιαστική υποστήριξη της ολιστικής προσέγγισης στο προτεινόμενο πλαίσιο λειτουργίας είναι εμφανώς ελλιπής αφού, μέσα από τη σύντομη περιγραφή των «αξιών», των «πτυχών», των παιδαγωγικών πρακτικών και των διαδρομών του πλαισίου διαφαίνεται η διαφοροποίηση των παιδιών ανά τομέα ανάπτυξης αλλά και ανά ηλικιακή ομάδα. Αυτό επιβεβαιώνεται και από το προτεινόμενο ωρολόγιο πρόγραμμα για παιδιά 0-12μηνών, 12-24 μηνών και 2-4 ετών. Οι διαφορές στην ανάπτυξη αλλά και τις ανάγκες μεταξύ ενός παιδιού 12 μηνών και ενός παιδιού 24 μηνών ή αντίστοιχα ενός παιδιού 2 ετών με ένα τετράχρονο παιδί είναι τεράστιες. Επίσης, η πρόβλεψη για αφήγηση παραμυθιού ή για κινητικά παιχνίδια σε παιδιά 0-12μηνών, τα οποία κατά κανόνα δεν περπατούν ή έχουν μόλις αρχίσει να περπατούν, δηλώνει, στην καλύτερη περίπτωση, προχειρότητα όσον αφορά τον σχεδιασμό του πλαισίου αυτού.

Στο εν λόγω πλαίσιο, υπό τον χαρακτηρισμό «φιλοσοφικές αξίες» περιλαμβάνονται η ολιστική ανάπτυξη, οι σχέσεις, το περιβάλλον, η μοναδικότητα, η ατομικότητα, ο προσωπικός ρυθμός ανάπτυξης, το παιχνίδι, η ενεργή συμμετοχή, η διάδραση, τα ανήκω, συνυπάρχω, μεγαλώνω με δημοκρατία, ισοτιμία και σεβασμό (σελ. 38). Στην προκειμένη περίπτωση δεν μπορούμε να μιλήσουμε για «φιλοσοφικές αξίες» επειδή τα ανωτέρω αποτελούν προϋποθέσεις, δυνατότητες, δικαιώματα και υποχρεώσεις του ατόμου, παιδιού ή ενήλικα που ισχύουν στις σύγχρονες και όχι μόνον κοινωνίες. Εξάλλου, στις «φιλοσοφικές αξίες» θα μπορούσαν να συμπεριληφθούν και πολλές άλλες. Αφενός, συνεπώς, οι αναφερόμενες ως «φιλοσοφικές αξίες» αφενός είναι ελλιπείς, αφετέρου θα ήταν προτιμότερο να αναφέρονται ως παιδαγωγικές αρχές, στη βάση των οποίων πραγματώνεται το παιδαγωγικό έργο.

Στην περίπτωση των προϋποθέσεων, δυνατοτήτων, δικαιωμάτων και υποχρεώσεων του ατόμου, παιδιού ή ενήλικα, το πεδίο δύναται να επαναπροσδιορισθεί και να διευρυνθεί. Όσον δε αφορά τις «πτυχές», θεωρούμε ότι ο όρος είναι ατυχής. Στην προκειμένη περίπτωση πρόκειται για στάδια ή παραμέτρους ανάπτυξης του παιδιού. Τα στάδια ή οι παράμετροι αυτές δεν είναι ίδιες για το ηλικιακό φάσμα 0 – 4 ετών. Θα πρέπει να εξειδικευτούν ανάλογα με τις ανάγκες, τα ενδιαφέροντα, αλλά και τον ατομικό ρυθμό ανάπτυξης των παιδιών.

Αναφορικά με τις παιδαγωγικές πρακτικές και κυρίως τον οδηγό πρακτικών εφαρμογών του πλαισίου, τις καρτέλες της πρακτικής εφαρμογής του πλαισίου «Κυψέλη», το υλικό και τις δραστηριότητες του Reach Up (σελ. 42) δημιουργείται

εύλογα η απορία για το πώς δύνανται να εφαρμοσθούν, αλλά κυρίως για τη χρησιμότητά τους. Ίσως εδώ θα ήταν σημαντικό να τονίσουμε, κάτι που είναι γνωστό στην Ευρώπη, αλλά αγνοείται στην Ελλάδα, ότι ΟΛΟΙ οι Έλληνες παιδαγωγοί που εργάζονται σε πλαίσια προσχολικής αγωγής, σε αντίθεση με το τι συμβαίνει σε πολλές χώρες της ΕΕ, διαθέτουν τις γνώσεις και την εκπαίδευση που απαιτείται προκειμένου να εργαστούν με παιδιά αυτής της ηλικίας³⁶ (διετή ή 4ετή εκπαίδευση, ενώ πολλοί διαθέτουν μεταπτυχιακούς και διδακτορικούς τίτλους σπουδών στο γνωστικό αντικείμενο). Επομένως, οι Έλληνες παιδαγωγοί είναι σε θέση να οργανώνουν δραστηριότητες αλλά και να χρησιμοποιούν υλικά που είναι αναπτυξιακά κατάλληλα για τα παιδιά. Ένα τέτοιο πλαίσιο μπορεί να αποβεί χρήσιμο σε χώρες, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νέα Ζηλανδία, η Αυστραλία, επειδή τα άτομα που εργάζονται σε δομές με παιδιά αυτής της ηλικίας δεν διαθέτουν τα απαραίτητα ακαδημαϊκά προσόντα. Επομένως, αυτή η πρακτική δεν χρειάζεται να εφαρμοσθεί στην Ελλάδα στην οποία, βάσει της νομοθεσίας (αναφέρεται και στο ΦΕΚ 141/τ.Α΄/28.9.2017), εργάζονται, σε δομές με παιδιά, άτομα με τα απαραίτητα και υψηλού επιπέδου ακαδημαϊκά προσόντα.

Ένα άλλο σημείο, αφορά την άντληση υλικού για την εφαρμογή του πλαισίου «Κυψέλη» από ιστοσελίδες ή ΜΚΟ. Ακόμη και τα προαναφερθέντα πλαίσια, που έχουν ως αποδέκτες εργαζόμενους χωρίς τα αντίστοιχα ακαδημαϊκά προσόντα, έχουν προτεινόμενη βιβλιογραφία του πλαισίου τους επιστημονικά περιοδικά, επιστημονικά βιβλία ή εγχειρίδια και μελέτες ή έγκυρες κυβερνητικές ιστοσελίδες στις οποίες μπορούν να ανατρέξουν οι εργαζόμενοι ή οι γονείς για να βρουν επιστημονικά τεκμηριωμένες απόψεις για τα όσα προτείνονται στο πλαίσιο ή για να προεκτείνουν τις γνώσεις τους. Γιατί στο πλαίσιο «Κυψέλη» δεν ακολουθείται η διεθνής αυτή πρακτική;

Συνάμα, είναι εμφανής η απουσία παρουσίασης του τρόπου θέασης των παιδιών. Είναι χαρακτηριστική η έμφαση που δίνεται στην προπαρασκευαστική λειτουργία της ΠΕΦ, ενώ δεν είναι ξεκάθαρο σε ποιο βαθμό λαμβάνεται υπόψη το παιδί και οι ανάγκες του στο παρόν (σύμφωνα με τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Παιδιών). Στο ίδιο πλαίσιο και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι δίνεται έμφαση σε ένα δομημένο πρόγραμμα, δεν παρουσιάζεται ο τρόπος που (θα) συμμετέχει το παιδί ως συνδιαμορφωτής της γνώσης του. Πώς λαμβάνονται υπόψη οι ατομικές ανάγκες των παιδιών και πώς οι παιδαγωγοί υποστηρίζονται από το εν λόγω πρόγραμμα να υιοθετήσουν διαφοροποιημένες πρακτικές; Πώς το εν λόγω πρόγραμμα προωθεί την ανάγκη ύπαρξης ενός αναδυόμενου προγράμματος, το οποίο στηρίζεται στα ενδιαφέροντα και τις ανάγκες των παιδιών και συνδημιουργείται με τα ίδια τα παιδιά; Είναι συνάμα απορίας άξιο το γεγονός ότι εν έτει 2021, έχουμε στα χέρια μας ένα «παιδαγωγικό πρόγραμμα», το οποίο δεν κάνει λόγο για την ευημερία, τη δημιουργικότητα και την ενεργητική μάθηση των παιδιών.

---

³⁶ Pugh, G. (2006). *The Policy Agenda for Early Childhood Services*. In: G. Pugh, & B. Duffy (Eds.), *Contemporary Issues in the Early Years* (pp. 7-20). London: SAGE.

Συμπληρωματικά, δεν γίνεται καμία αναφορά στις μεταβάσεις του παιδιού από το ένα πλαίσιο στο άλλο (π.χ. σπίτι-παιδικός, παιδικός-νηπιαγωγείο) και πώς αυτές οι μεταβάσεις μπορούν να διευκολυνθούν και να είναι υψηλής ποιότητας και θετικές για τα παιδιά.

Τέλος, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, υπάρχει ασάφεια αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίο το εν λόγω πρόγραμμα επιδιώκει να καταργήσει τη διχοτομία μεταξύ φροντίδας και εκπαίδευσης και του τρόπου που προωθεί την ολιστική προσέγγιση, καθώς στο ωρολόγιο πρόγραμμα ειδικά για βρέφη, η έμφαση δίνεται στο φαγητό και στον ύπνο, αντί να δίνεται στις πρώιμες αλληλεπιδράσεις του βρέφους.

Κατόπιν όλων των παραπάνω το ερώτημα που τίθεται είναι: ποια είναι τελικά η παιδαγωγική αξία του προτεινόμενου παιδαγωγικού προγράμματος με τον τίτλο «Κυψέλη» και πώς τεκμηριώνεται;

18. Η ηχηρή απουσία της «φωνής των παιδιών»

Το δικαίωμα όλων των παιδιών να ακούγονται και να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη οι απόψεις τους ανάλογα με την ηλικία και την ωριμότητά τους κατοχυρώνεται στο άρθρο 12 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού³⁷. Συγκεκριμένα, τα παιδιά έχουν το δικαίωμα να εκφράζουν τις απόψεις τους σε όλα τα θέματα που τα αφορούν και να λαμβάνονται υπόψη και να τους δίνεται η δέουσα βαρύτητα, στα ποικίλα πλαίσια στα οποία φοιτούν ή ζουν³⁸.

Η συμμετοχή είναι πιο ουσιαστική όταν έχει τις ρίζες της στην καθημερινή ζωή των παιδιών και η προώθησή της ενθαρρύνεται από τις μικρότερες ηλικίες³⁹. Είναι σημαντικό ότι η συμμετοχή μπορεί να εφαρμοστεί σε υπηρεσίες/δομές προσχολικής αγωγής, εκπαίδευσης και φροντίδας⁴⁰, οι οποίες αποτελούν θεμελιώδη μικροσυστήματα για τα μικρά παιδιά⁴¹.

---

³⁷ United Nations General Assembly (1989). *The United Nations convention on the rights of the child*. New York: United Nations.

Για μια παιδαγωγική εφαρμογή βλ. το μοντέλο συμμετοχής της Lundy.

Lundy, L. (2007). "Voice" is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child". *British Education Research Journal*, 33(6), 927-942.

³⁸ Percy-Smith, B., & Thomas, N. (2010). *A handbook of children and young people's participation: Perspectives from theory and practice*. London: Routledge.

³⁹ Council of Europe (2017). *Young people's access to rights. Recommendation CM/Rec(2016)7 and explanatory memorandum*. <https://rm.coe.int/1680702b6e>

Hart, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF International Child Development Centre. <https://www.unicef-irc.org/publications/100-childrens-participation-from-tokenism-to-citizenship.html>

Lansdown, G. (2005). *Can you hear me? The right of young children to participate in decisions affecting them*. Working papers in early childhood development, No. 36. The Hague: Bernard van Leer Foundation.

⁴⁰ United Nations Committee on the Rights of the Child (2005). *General comment No 7: Implementing child rights in early childhood*. <https://www.refworld.org/docid/460bc5a62.html>

⁴¹ Bronfenbrenner, U. (2005). *Making human beings human: Bioecological perspectives on human development*. Thousand Oaks: Sage.

Η στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) για τα δικαιώματα του παιδιού (Strategy on the Rights of the Child), η οποία αναπτύχθηκε πρόσφατα με τη συμμετοχή των παιδιών με στόχο την προώθηση των δικαιωμάτων τους σε όλες τις πτυχές της ζωής τους, υπογραμμίζει τη σημασία της ανάπτυξης δράσεων για την ενδυνάμωση των παιδιών ώστε να γίνουν ενεργοί πολίτες και μέλη των δημοκρατικών κοινωνιών⁴².

Τα δικαιώματα συμμετοχής των παιδιών έχουν περιγραφεί ως θεμελιώδους σημασίας για τη διασφάλιση της ποιότητας των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής, εκπαίδευσης και φροντίδας⁴³, συμμετοχή η οποία, με τη σειρά της, συμβάλλει στην προώθηση θετικών αναπτυξιακών αποτελεσμάτων⁴⁴. Τα τελευταία χρόνια, έχουν καταβληθεί προσπάθειες για την ανάπτυξη κριτηρίων που θα διασφαλίζουν την υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών προσχολικής αγωγής και θα καθοδηγούν τις πρακτικές των παιδαγωγών. Για παράδειγμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση Έρευνας για την Εκπαίδευση στην Προσχολική Ηλικία (European Early Childhood Education Research Association) πρότεινε δέκα βασικές αρχές για τις υπηρεσίες και τα ιδρύματα που εργάζονται για τα παιδιά. Μία από αυτές τις αρχές αναφέρεται στη «συμμετοχή», η οποία περιγράφεται ως βασική αξία που επιτρέπει την έκφραση της δημοκρατίας, την προώθηση της ένταξης και την οικοδόμηση κοινών σχεδίων⁴⁵. Ως εκ τούτου, σε υψηλής ποιότητας υπηρεσίες προσχολικής αγωγής, εκπαίδευσης και φροντίδας, η ενεργός και ουσιαστική συμμετοχή των παιδιών εκτιμάται και υποστηρίζεται⁴⁶.

Πώς το πρόγραμμα λαμβάνει υπόψη τη «φωνή» των παιδιών; Τα σύγχρονα προγράμματα δεν είναι από πριν παγιωμένα/τελεσίδικα και συγκεντρωτικά – αναζητούν να ακούσουν τις απόψεις των παιδιών και των γονέων. Ειδικά σε ό,τι αφορά τα παιδιά πρέπει να ακούμε τις απόψεις τους και να τους δίνουμε επιλογές, να παίρνουν αποφάσεις και για τις ρουτίνες και για όλα. Τα προγράμματα που θέλουν να αναπτύξουν υπεύθυνους πολίτες με ενεργό δράση, κριτική σκέψη κλπ. ξεκινούν από την προσχολική αγωγή⁴⁷. Και τα στοιχεία αυτά δεν αποτυπώνονται στο «νέο πλαίσιο» για την προσχολική αγωγή.

---

⁴² European Commission (2021). "The EU Strategy on the Rights of the Child and the European Child Guarantee". *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0142>

⁴³ Sheridan, S., & Samuelsson, I. (2001). Children's conception of participation and influence in pre-school: A perspective of pedagogical quality. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 2(2), 169–194.

⁴⁴ π.χ. Bryant, D. M., Zaslow, M., & Burchinal, M. (2010). Issues in measuring program quality. In P.W. Wesley & V. Buysse (Eds.), *The quest for quality: Promising innovations for early childhood programs*. Baltimore: Paul H. Brookes.

⁴⁵ Mussati, T. (2016). Participação: Um valor essencial [Participation: A core value]. In APEI (Ed.), *Crianças e serviços para a infância: Desenvolvimento de uma perspectiva Europeia: 10 princípios* [Children and early childhood services: Developing a European perspective: 10 principles]. Lisbon, Rede Infância na Europa.

⁴⁶ European Commission (2014). Proposal for key principles of a quality framework for early childhood education and care. *Report of the Working Group on Early Childhood Education and Care under the auspices of the European Commission*. https://ec.europa.eu/assets/eac/education/experts-groups/2011-2013/ecec/ecec-quality-framework_en.pdf

⁴⁷ Βλ. για παράδειγμα <https://www.coe.int/en/web/children/-/listen-act-change-launch-of-a-new-council-of-europe-guide-on-children-s-participation>

19. Προσδοκώμενα αποτελέσματα και Εσωτερική-Εξωτερική Αξιολόγηση του πλαισίου «Κυψέλη»

Ποια είναι τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και με τι κριτήρια θα αξιολογηθεί το συγκεκριμένο πρόγραμμα προκειμένου μετά να αποφασισθεί εάν αυτό θα εφαρμοστεί καθολικά; Ποια είναι η πρόβλεψη και οι κατευθύνσεις για εσωτερική και εξωτερική αξιολόγηση, επανασχεδιασμό και εκ νέου εφαρμογή του επικαιροποιημένου κάθε φορά πλαισίου (evaluation, planning and assessment) όπως είθισται να συμβαίνει σε κάθε ολοκληρωμένο πρόγραμμα ανά τον κόσμο για τα παιδιά αυτής της ηλικίας, όπως για παράδειγμα αυτό της Νέας Ζηλανδίας⁴⁸, στο οποίο είχε γίνει αναφορά και στη δημοσιογραφική έρευνα του «διαΝΕΟσις» του 2017.

IV. Σε οργανωτικό-διοικητικό επίπεδο

20. Απουσία οιασδήποτε αναφοράς σε μια ενιαία προσχολική αγωγή (integrated systems)

Αν και το νέο πλαίσιο επικαλείται παιδαγωγικά προγράμματα και εκπαιδευτικά συστήματα, που έχουν σαν βασικό τους χαρακτηριστικό την ενιαία προσχολική αγωγή (π.χ. Φινλανδία), και παρά τη βασική διαπίστωση στην οποία έχει καταλήξει η δημοσιογραφική έρευνα του οργανισμού διαΝΕΟσις με τίτλο «Γιατί Η Ελλάδα Πρέπει Να Επενδύσει Στην Προσχολική Αγωγή» (2017), υποστηρίζεται:

Να ενοποιηθούν οι δομές παροχής προσχολικής αγωγής σε έναν οργανωτικό φορέα, ο οποίος θα έχει την ευθύνη της λειτουργίας και της αξιολόγησης τόσο των παιδικών σταθμών της χώρας, όσο και των νηπιαγωγείων, όπως γίνεται στις περισσότερες χώρες του κόσμου.

Στο παρόν πλαίσιο φαίνεται ότι ελήφθη υπόψη επιλεκτικά και αποσπασματικά.

Στην παρούσα έκθεση προτείνεται, επίσης, μια λειτουργική δομή διαχείρισης ανάμεσα στα αρμόδια υπουργεία, με κεντρικό σημείο τη διαμόρφωση ενός Εθνικού Συμβουλίου Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης (ΕθΣΥΠΑ).

Αντίθετα με ότι αναδύεται από το προτεινόμενο πρόγραμμα, στον διεθνή χώρο δίδεται έμφαση στην ενιαία προσχολική αγωγή (βλ. κεφ. Policy Integration: The Way to High Quality ECEC, της πρόσφατης έκθεσης του Ερευνητικού Οργανισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης EYRYDICE⁴⁹, όπου επισημαίνεται ο ολοένα και εντονότερος

⁴⁸ <https://tewhariki.s3.ap-southeast-2.amazonaws.com/public/Key-documents/Files/Te-Whariki-Early-Childhood-Curriculum.pdf#page=65>

⁴⁹ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/eurydice-brief-key-data-early-childhood-education-and-care-europe_en
https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/key-data-early-childhood-education-and-care-europe-%E2%80%93-2019-edition_en

προσανατολισμός των ευρωπαϊκών κρατών στη διαμόρφωση μιας ενιαίας προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης), η οποία εξασφαλίζει την ομαλή πορεία σε επίπεδο παιδαγωγικής/εκπαιδευτικής προσέγγισης και αντίληψης.

Αν και χρήση του όρου «Διαπαιδαγώγηση» κινείται προς την αναμενόμενη κατεύθυνση δημιουργούνται εύλογες απορίες για την αποφυγή του καθιερωμένου όρου «εκπαίδευση». Τι μπορεί να σημαίνει για τους συντάκτες του προτεινόμενου πλαισίου ο όρος «Διαπαιδαγώγηση»; Μήπως η εμπλοκή του ΥΠΑΙΘ; Και για ποιον λόγο δεν αναφέρεται ρητά σε άλλο σημείο του κειμένου και γιατί αποσιωπάται συστηματικά η αναφορά στην προσχολική εκπαίδευση;

Στο εν λόγω πλαίσιο όμως η ενιαία προσχολική αγωγή περιορίζεται στη συνδιαχείριση δύο υπουργείων (Εσωτερικών και Εργασίας), ανάλογα με τον φορέα στον οποίο ανήκει το εκάστοτε πλαίσιο προσχολικής αγωγής (π.χ. ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί στο Υπουργείο Εργασίας και δημοτικοί παιδικοί σταθμοί στο Υπουργείο Εσωτερικών).

Με άλλα λόγια η «ενιαία προσχολική αγωγή» στη σύγχρονη ελληνική εκδοχή του 2021 εκλαμβάνεται μόνον ως ένας τρόπος υπηρεσιακής διαχείρισης αρμοδιοτήτων με τη μορφή συνένωσης υπηρεσιών δύο υπουργείων που αφορούν τους παιδικούς σταθμούς, ιδιωτικούς και δημοτικούς ή άλλους φορείς. Η συνένωση αυτή θα έπρεπε ούτως ή άλλως να είχε υλοποιηθεί προ πολλών ετών, καθώς οι ιδιωτικοί παιδικοί σταθμοί δεν θα έπρεπε να διαφέρουν από τους δημοτικούς παιδικούς σταθμούς.

Αξίζει πάντως να επισημανθεί ένα ακόμα παράδοξο της παρούσης απόπειρας του νέου πλαισίου. Η προαναφερθείσα έρευνα του οργανισμού διαΝΕΟσις, η οποία συμμετέχει στη διαμόρφωση του νέου πλαισίου διακρινίζει το πρόβλημα που η ίδια δημοσιογραφική έρευνά της είχε επισημάνει:

«Αλλά υπάρχει και συνέχεια: Το γεγονός ότι οι παιδικοί σταθμοί δεν θεωρούνται μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος αντανακλά επίσης πιστά τη φιλοσοφία του ρυθμιστικού πλαισίου που ορίζει τη λειτουργία τους: Δεν υπάρχει.»

Έτσι, αντί λύσης, σιωπή....

21. Ο ασαφής ρόλος των «μεντόρων» και το Εθνικό Συμβούλιο Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης

Από τα οκτώ (8) άρθρα του Σχεδίου Νόμου για «την αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών σε βρεφικούς, παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς - Πρόγραμμα “Κυψέλη”» (άρθρα 11-18), τα μισά (14-17)⁵⁰ αφορούν το Εθνικό Συμβούλιο Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης. Ωστόσο, δημιουργούνται ορισμένα εύλογα ερωτήματα. Για παράδειγμα, πώς είναι δυνατόν ένα Εθνικό

---

⁵⁰ Άρθρα 14-17 με κάλυψη 65% επί του κειμένου του Μέρους Β' του Σχεδίου Νόμου

Συμβούλιο που επιδιώκει να έχει στον πυρήνα του αντικειμένου του την προσχολική αγωγή και διαπαιδαγώγηση, να περιλαμβάνει μία και μόνο αναφορά, σε θεσμικό επίπεδο, στο Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων (συμμετοχή του Προϊστάμενου της Διεύθυνσης Σπουδών Προγραμμάτων και Οργάνωσης Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης); Να σημειωθεί, ότι σε κανένα άλλο σημείο τόσο του σχεδίου νόμου όσο και του κειμένου του «νέου πλαισίου για την προσχολική αγωγή» δεν γίνεται αναφορά στο ρόλο του Υπουργείου Παιδείας και πώς συνδέεται με τα ζητήματα της προσχολικής αγωγής και εκτιμούμε ότι θα πρέπει να αποσαφηνιστεί. Η σχετική απουσία ενισχύει ακόμα περισσότερο την προαναφερθείσα διαπίστωση περί ενίσχυσης του διχοτομημένου συστήματος που χαρακτηρίζει την προσχολική αγωγή και εκπαίδευση της χώρας, παρά τις περί του αντιθέτου προτάσεις στις οποίες είχε καταλήξει ο ίδιος φορέας (διαΝΕΟσις) που αυτή τη στιγμή διαμορφώνει ως εταίρος του Υπουργείου το προτεινόμενο πλαίσιο. Ταυτόχρονα, ενισχύει την ασυνέχεια της προσχολικής αγωγής, στοιχείο διαμετρικά αντίθετο προς οποιαδήποτε σύγχρονη αντίληψη που διέπει το πεδίο της προσχολικής αγωγής σε όλα τα ανεπτυγμένα κράτη. Κατ' αυτό τον τρόπο ένα Εθνικό Συμβούλιο Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης που εξαιρεί φορείς που ασχολούνται με την Προσχολική Αγωγή αποτυγχάνει εκ της συστάσεως του να διασφαλίσει τις απαιτούμενες γέφυρες που επιτρέπουν τη συνέχεια, αναπτυξιακά και εκπαιδευτικά σε όλο το φάσμα της προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Το νέο πλαίσιο προσχολικής αγωγής εισάγει το ρόλο των «μεντόρων» ως εξωτερικών συνεργατών αντί της αξιοποίησης παιδαγωγών με αυξημένα προσόντα από τις ίδιες τις δομές (ΤΕ βρεφονηπιοκόμων ή ΠΕ Παιδαγωγών Αγωγής και Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία), κάτι που θα ωφελούσε τόσο την πλαισίωση του παιδαγωγικού έργου όσο και τη βιωσιμότητα του προγράμματος. Γεννούνται εύλογα ερωτήματα όπως: Γιατί μετά τα δυο πρώτα χρόνια της πιλοτικής εφαρμογής θα αξιοποιηθούν παιδαγωγοί με οργανικούς ρόλους για τον ρόλο του μέντορα και όχι εξαρχής; Τι ακαδημαϊκά προσόντα ή/και επαγγελματικά προσόντα θα έχουν όσοι θα επιλεγούν για τον ρόλο του μέντορα τα δυο πρώτα χρόνια; Ποιος θα επιλέξει τους μέντορες και με ποια κριτήρια εφόσον το Εθνικό Συμβούλιο Προσχολικής Αγωγής και Διαπαιδαγώγησης, που είναι ο κύριος φορέας που ορίζει τους/τις μέντορες, δεν υφίσταται προς το παρόν;

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι στο νέο πλαίσιο δεν γίνεται καμία αναφορά στον ήδη υφιστάμενο θεσμό και ρόλο των Κοινωνικών Συμβούλων (βλ. Π.Δ. 99/2017, ΦΕΚ 141/τ.Α'/28.9.2017).

V. Σε επίπεδο χρηματοδότησης και οικονομικής βιωσιμότητας:

22. Ομιχλώδης αναφορά σε θέματα διακυβέρνησης και χρηματοδότησης

Αξίζει να επισημανθεί, όπως συνέβη και κατά τη διάρκεια της διαδικτυακής παρουσίασης του προτεινόμενου προγράμματος, δεν έχει γίνει μέχρι στιγμής καμία

αναφορά στις οικονομικές διαστάσεις της εν λόγω πρωτοβουλίας και πρότασης, ούτε σε ότι αφορά την επιτροπή και τη λειτουργία της, τα μέλη και το ανθρώπινο δυναμικό που θα πλαισιώσει τις δράσεις που θα συνδέονται με αυτό, την εκπαίδευση και την πιλοτική φάση, τα στελέχη κ.ά.

23. Αποσιώπηση του τρόπου αντιμετώπισης των κοινωνικών ανισοτήτων

Αν και το κείμενο εργασίας του νέου πλαισίου υποστηρίζει την «*παροχή δωρεάν ποιοτικής προσχολικής αγωγής και φροντίδας, προσβάσιμης σε όλα τα παιδιά, [με στόχο να] αμβλύνει τις κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες*», αυτό δεν αναφέρεται με ποιον τρόπο θα επιτευχθεί. Σημειώνεται ένα παιδαγωγικό πρόγραμμα δεν δύναται να επιλύσει τόσο το πρόβλημα της πρόσβασης όσο και της καταπολέμησής των ανισοτήτων. Αυτό επιλύεται με την ίδρυση και λειτουργία ποιοτικών δομών προσχολικής αγωγής για όλους όσους το έχουν ανάγκη.

24. Ασαφείς αναφορές για την κατάρτιση των παιδαγωγών

Πώς θα υλοποιηθεί η «συνεχιζόμενη εκπαίδευση»; Πώς θα υπάρξει συνεργασία με τους δήμους και πώς θα διασφαλιστεί η διαδικασία της εκπαίδευσης των παιδαγωγών; Οι μέντορες θα αναλάβουν το ρόλο «επιμορφωτή» επί παντός αντικειμένου ενός παιδικού σταθμού; Θα υποστηρίζονται από ειδικούς; Με ποια κριτήρια, εάν υπάρχουν, θα γίνεται η επιλογή τόσο των επιμορφωτών όσο και των επιμορφούμενων; Αυτά είναι μερικά μόνο από τα ερωτήματα που δημιουργεί το ασαφές πλαίσιο επιμόρφωσης του προσωπικού των βρεφικών, παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών.

Προτάσεις

Με βάση όλα τα παραπάνω μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι προτείνεται ένα νέο πλαίσιο για την προσχολική αγωγή των παιδιών 0-4 στην Ελλάδα **ερήμην όλων όσων εμπλέκονται στην προσχολική αγωγή**, με έντονα ζητήματα σε θεσμικό, επιστημονικό, παιδαγωγικό και διοικητικό επίπεδο και εμφανώς ανώριμο για να αποτελέσει το Εθνικό πλαίσιο της προσχολικής αγωγής.

Εκτιμώντας ότι κάθε καλόπιστη κριτική οφείλει να διατυπώνει και με κάποια μορφή προτάσεων, ορισμένα σημεία, πέρα από τη διόρθωση των προαναφερθεισών ελλειμμάτων και αδυναμιών που αποτυπώθηκαν, συνοψίζονται στις ακόλουθες προτάσεις:

- 1) να αναβληθεί η πιλοτική εφαρμογή του νέου πλαισίου,

- 2) να ξεκινήσει μια θεσμικά και διαδικαστικά ορθή διαδικασία προκειμένου να προκύψει μια ισχυρή και επαρκώς εξειδικευμένη επιστημονική ομάδα έργου που θα έχει την ευθύνη για το νέο Εθνικό πλαίσιο,
- 3) να πραγματοποιηθεί ενδεδειγμένη βιβλιογραφική και εμπειρική έρευνα με αφετηρία τις ελληνικές μελέτες και λαμβάνοντας υπόψη τις τρέχουσες εξελίξεις στον διεθνή χώρο για τον εντοπισμό «καλών και κατάλληλων πρακτικών» σε ό,τι αφορά τα προγράμματα προσχολικής αγωγής για εφαρμογή σε πλαίσιο παιδικού σταθμού,
- 4) να ληφθούν υπόψη σοβαρά οι ιδιαίτερες συνθήκες της ελληνικής πραγματικότητας, να εκτιμηθούν οι ανάγκες των παιδαγωγών που εργάζονται σε παιδικούς σταθμούς, και να τεθεί σε εφαρμογή εθνικό πρόγραμμα συνεχούς κατάρτισης τους σε συνεργασία με την τοπική αυτοδιοίκηση ή με όποιον άλλο φορέα λειτουργήσει συντονιστικά προς αυτή την κατεύθυνση,
- 5) να εκτιμηθούν παράλληλα οι ανάγκες των γονέων προκειμένου να καταρτιστεί ένα πλαίσιο προσαρμοσμένο στις ανάγκες της σύγχρονης οικογένειας συνεκτιμώντας τις δημογραφικές αλλαγές και κατά τόπους χαρακτηριστικά σε συνδυασμό με τις εκπαιδευτικές εξελίξεις με στόχο την καταλληλότερη προετοιμασία των πολιτών του αύριο. Τα ευρήματα από τη σχετική έρευνα θα στηρίζουν το νέο πλαίσιο και θα συμβάλλουν στη δημοκρατικότερη προσέγγιση αυτού του Εθνικού ζητήματος,
- 6) να εδραιωθεί η συνεργασία σε όλα τα επίπεδα με όλους τους εμπλεκόμενους φορείς της προσχολικής αγωγής,
- 7) κινούμενοι στο ίδιο πλαίσιο να επαναπροσδιοριστεί το πλαίσιο της ενιαίας προσχολικής αγωγής και εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο με γνώμονα το συμφέρον του παιδιού και μελλοντικού μαθητή και πολίτη, των τρεχουσών εξελίξεων στον διεθνή χώρο που κινούνται προς αυτή την κατεύθυνση, που φέρουν και την επιστημονική τεκμηρίωση. Ένας τέτοιος επαναπροσδιορισμός απαιτεί τη συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας για τη γεφύρωση θεσμών και διαδικασιών που θα διασφαλίζουν τη συνέχεια των εμπειριών που αποκτούν τα μικρά παιδιά στα προσχολικά πλαίσια και οι οποίες τεκμηριωμένα διευκολύνουν, σε πρώτη φάση, την ομαλή μετάβαση στο νηπιαγωγείο και μετέπειτα στο Δημοτικό σχολείο και, στη συνέχεια, την μείωση των ανισοτήτων, της ανομοιογένειας και των μαθησιακών προβλημάτων και σχολικής διαρροής.

Τα μέλη του ακαδημαϊκού προσωπικού

Τμήμα Αγωγής & Φροντίδας στην Πρώιμη Παιδική Ηλικία (ΤΑΦΠΠΗ)

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής